

ZEMPLÉNI FÁKLYA

A FÁY ANDRÁS TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

TARTALOM:

- FARKAS ANDOR : ARANY SARKANTYÚ. (ARCKÉPPEL.)
BALOGH ISTVÁN : SZALKAY LÁSZLÓ, AZ EMBER.
DRAGORITS EUGÉNIA : KÉT VERS.
ZSUFFA TIBOR : MOZAIKOK A ZEMPLÉNI CIGÁNYSÁG TÖRTÉNETÉBŐL.
VITÉZ NEMES JUHÁSZ JENŐ : TÚZVARÁZSLAT. (VERS.)
NOVÁK SÁNDOR : IGAZSÁGOT JÓKAINAK.
FARKAS DEZSŐ : HIVATLAN VENDÉG. (VERS.)
HEGYALJAI KISS GÉZA : KELETI LOVASOK (VERS)
MÁRIÁSSYNÉ SZEMERE KATINKA : TEREM A PARLAG. (ELBESZÉLÉS.)
GÁL FERENC : ÚJ IDŐK HAJNALÁN.
FIGYELŐ. — A FÁY ANDRÁS TÁRSASÁG ÉLETE.

II. ÉVF. 1. SZ. SZERENCSE, 1942. SZEPTEMBER HÓ.

Farkas Andor
a Fáy András Társaság elnöke.

Arany sarkantyú

Irta: Farkas Andor

Az alkotás szelleme Isten kezéből kapott útravalód. Osztályrész. Ajándék.

Nevezd, aminek látod vagy érzed. Én most *arany sarkantyúvá* avatom.

Már akkor, mikor még csikó módjára ficáncoltam, nyakastul vágódott oldalamba a taréja. Azóta hullatok vért és könnyeket apáim nyomára.

A „chimaera” bolondjai: Mamntón kapzsi szolgálai nem vethetnek rá szemet, mert szemükben nem több ócska vasnál; mert íves szárai emberkézzel le nem téphetők.

Az arany sarkantyú a Titok kohójából ragyogott elő, mint maga Ő, a nagy Láthatatlan, aki mindenütt látható: írásban, képben, márvány kolosszusokban, aleutok fagaragványaiiban, hajszálnyi műszerekben, királyi drágaköveken, cifra szűrőkön, fűben, fában, virágban...

Amióta a csillagok magasába s a földi tájak panorámái felé unszolt, birtokom a sasröptű lélek birodalma, szenvedélyem a rözsegyújtás, a kopasz rög szépítése, a perje-irtás, hogy becsméreljen a sarlatán, szánjon, titkon ünnepeljen és szeressen az igaz.

Ez a sarkantyú nem peng, de oldalazására zuhan a pöröly, csattog a dal, riad a kürt. Amerre tőle megnyilazottan jár a lantos, ébred az alvó nádas, suttozni kezd a néma erdő, sóhajt a tó, megszólal a temető.

A tétova gondolat testté szilárdul tőle. Ottragyog a felhőkarcolón, mint félhold a karcsú mináreten; érintésére a tüskétől megvérzett utas kezében acatolóvá változik a koldusbot, a Hit szolgálataiba szegődik az istentagadó és hallelujáját zengi a parancsoló Szellemnek, mert ráismert benne az Egyedülvalóra, az Alkotás ezerkezü Mesterére.

Mi, boldogtalan, megtagadott magyar vándorok: te, én és ő, kitudja, hányan, álmatlan éjeken, a terhét elvetelő bánatfelhő és az alkotás feletti holdfényes tiszta öröm könnyeit pergetjük gyűrött párnánkra, mint az erdők büntelen bújosói elomlott vén fatörzsek mohára.

Érezned kell, ha sorsom osztályosa vagy, holt anyád szellemkezének símogatását: hallanod kell vigasztaló halk szavát: Örülj, hogy nincs babér fáradt homlokodon, így legalább szegyenkezés nélkül mosolyoghatsz a törpék olcsó babérjain, akikkel nem volt szabad osztozkodnod talmi tallérokon, e gyerkőcökhöz illő játékszereken.

Igy: jutalmazatlanul, így: egyedül, sebhelyekkel ékesen, az arany sarkantyúval megsarkantyúzottan kell köszöntened az alkotó munka meg-megújuló napvilágát.

Szerzés. Alkotás. Teremtés. ^{* * *} Kincsekkel megrakottak kiáltásai az élő rengetegben, az örök tenyészetben. Programos szavak, kibontott zászlókat repdestető harsonák. Történetek, legendák ragyogó ködébe rejtöztek.

A harmadik kiáltás nem "a mienk. Isten kiáltása. Az Ő indulásának közhírrététele a Nihil pusztaságában. Az ősi örök Szellemé, akiből indult a kezdet, akiből folytatódik az indulás utáni végtelen szülemelés: munka, harc, élet, halál. Teremtésének csodái nemcsak a napok, a hold, a csillagok, de a vak bolygón: a földön járó emberek is. Adta beléjük a maga lelkét; szellemét. Megindított bennük egy új folyamatot, mely az Ő kezdő munkájának, életzuhatagának, fényközpontjának a kisugárzása, szerteömlése.

Megindult az örök Szellemből kiáradott Erő, az embert szerzésre, alkotásra ösztönözve.

Ez az emberben az Isten. Ez a félelmesen, csodálatosan szép és drága isteni arany sarkantyú, amely ha belevágódik a kiválasztottak elevenébe, útnak erednek, munkába, harcba kezdenek.

Hunor és Magor megsarkantyúzottan lendülnek futamodásba fehér csodaszarvast üzni, hegyen, völgyön, pusztákon, ingoványokon keresztül, szolganépükkel egvütt. Futamodásukban lovuk vékonyába szorítják sarkantyújokat. A ló véres habot hány, de célba érnek a lovasok. Izmaikat az ismeretlen élet távolába hívó vágy feszíti, az arany sarkantyútól táltosokká válnak a mokányok, dagadó vitorlákká a párdúcőrök.

Szép ez a mi magyar fajtánk, ez az örök lovas, kit nem tud kivetni nyergéből a világtalan óriás: a vihar sem. Lovát, vagy magát sarkantyúzza Isten ajándékával: az arany sarkantyúval, hogy meg ne nyugodjunk, hogy harcokban szülessünk újjá, haljunk, feltámadjunk.

Csodálatos, mennyei jelenésekhez hasonló viaskodásokban, elválasztó vajúdásokban felragyognak az üstökösök: Petőfi, Jókai,

Rákóczi, Bethlen, Bocskay című fejezetek kisugárzásai; a Kossuth, Széchenyi nevet kapot csillagok, s közöttük, előttük és utánuk a magyar égbolt kisebb-nagyobb, halványabb vagy szikrázóbb csillagai.

A klasszikus népek Pegazusai levethetik a rájuk penderült zilált hajú mámorost, a magyar mesék táltosai szót érthetnek a rajtuk ülő messzeségbe iramlókkal, az álmok kergetőivel, és tündérorszámban pihenőhöz is érhetnek, de akit megsarkantyúzott az unszó, indító szellem: az Isten, az halálig hajsolja magát mámorokba, fájdalmak részegségébe. Széttéphetetlen gyász édes keservébe felejtkezik — örök elégedetlenségben, elemésztő szomjúságban.

Igy indulnak az anonimuszok, a névtelenek, ó, nemcsak ők, de az érdemet szomjazók is, lobogó hajjal, égő szemekkel, kitárt karokkal.

Akár az íróasztalnál hajolnak a vajúdas szépségei fölé, akár lombikokkal telt laboratóriumok fűtött levegőjében kutatunk, akár virágos kertek illatos labirintusában tűnnek fel, kertészollókkal, ojtókésekkel, egy bizonyos: mély sebet vágott rajtuk az Alkotó Szellem arany sarkantyúja és bizonyos az is, hogy a halál sem állítja meg őket, akár kacagjon rajtuk, akár tapsoljon nekik a világ, akár az útfélen maradnak, akár dízsírhelyre méltatja őket az emberi mérlegelés, ez a súlyában is sokszor súlytalan verdíkt.

* * *

Testvér! Fogadd el e sorokban egy vérző szívű, sokat szenvedett ősz magyar tanácsát.

Tanulj a Tessedik Sámuelektől, s ne a Petőfi magyar nemesétől vagy Pató Páljától, se a harmadik emeletről bukfencet vetett hazardjátékosától.

Ha szikes talajon házat építettél s a házat elsodorta szennyes áradat, ha ennek a neked jutott parcellának nem használt a digózás, ne a mélységet kémleld, hogy belevesd magadat, de indulj felfelé! A sziklák anyjának: a hegynek. Ékeld belé a magad és jajveszékélő családod kavernáját, perzselj fel a bozótot, tárd fel utitársul magadhoz vett csákányoddal a földet s vesd belé az új élet magvait.

Érezd az arany sarkantyú unszolását, tette biztatását mindhalálig. Halld meg, ha idáig még meg nem hallottad, a két halhatatlan üzenetét: Küzdened kell, ember, hogy megmaradhass, alkotnod kell, hogy méltó lehess az irigyelhetetlen és majmolhatatlan Szépmíves Alkotóhoz.

* * *

A Fáy András Társaság lehet kisebb fajta mestermű, de lehet

tákolmány is. Azokon múlik minden, akikért élni akar.

Akik tudják, hogy honnan és miért lépett az értékek piacára fáklyás ügyvivője és hozzászegődtek, azok már azt is tudhatják és szerénytelenekként vallhatják, hogy nem zsbárosok képezik derék-hadát a nemzeti kultúrharcban, hogy kiválasztottainak dalos, mesemondó, palettás, bűvársisakos csodaszülöttei nem a magyar könyvüvérség és könyörtelenség Taygetos hegyére valók.

Akik sejtik kilétét, lehet, hogy jól sejtjenek. Akik nem tudnak róla, ne kérdezzék a szószátyár hírverőket.

Megszületett a mi Fáy András Társaságunk, és élni akar.

Akik bölcsőjéből való kilépését vigyázzák és járóerejének növekedésén dolgoznak, azok Márai Sándort idézik, mert ő mondja, nem e sorok írója :

„A munkához isteni erény kell. Ez az erény a türelem. Nem elhagyni a munkát. Nem meghökölni. Nem megszökni előle. Türelmesen elviselni, úgy, mint egy titokzatos betegséget. A türelem nem az ember erénye. Ha mégis vállalja és gyakorolja, akkor csak akkor hasonlít néha Istenhez.

A sértődötten fölényes ellenkezésnek, a hetyke jobban-tudásnak, nyegle nemtörődomségnek, önző süketségnek, baromi tudatlanságnak és lustaságnak, pimasz érzéketlenségnek, üvegszemű közönynek, otromba félreértésnek micsoda összjátéka a hiúság vására!

A legnagyobb hősiesség megmaradni munkád mellett, akármit szól is hozzá a világ“.

Szalkay László, az ember

Írta : Balogh István

A mohácsi vést megelőző évek a magyar történelem legnevezetesebb fordulópontjához szolgáltak előkészítésül. Érdekes korokban mindig érdekes emberek állottak az események és történések középpontjában, de ebben a korban is különös figyelemre tarthat számot Szalkay László esztergomi érsek, a fiatal II. Lajos király mindenható főkanclárja, aki a nemzet hanyatlásának végső fejezetébe vérével írta be a nevét: a mohácsi harcmezőn, a magyar nemzet nagy temetőjén hanyatlott le hősi kardja.

A szédületes pályát befutott férfiú az ágostonrendiek sárospataki iskolájából indult hódító útjára: itt szívta magába a renaissance szellemének csillogó termékét, a humanista műveltséget. És az északi végek kultúrközpontjának örök dicsősége, hogy Szalkay, bár soha nem járt külföldi egyetemeken és tudása alapjait egyedül a sárospataki iskolán vetette meg, az egész korabeli művelt világ elismerését kivívta tudományával.

A királyi udvarba bekerülve ritka gyorsasággal repült pályáján: a királyi kancelláriában pedig a politikai élet hullámzását jól felhasználta egyéni boldogulására. Diplomáciai szolgálati jutalmául a királyi kegy püspöki székbe ültette, majd a főkanclári hivatal elnyerésével az ország kormányzásában a legfőbb szerephez jutott: éveken keresztül maga parancsolt mindenben. Mint esztergomi érsek, az ország első zászlósura, katonái élén szállt harcba a török ellen és királya oldalán hősi küzdelem után esett el.

Igaz ítéletet alkotni egy emberről soha sem tartozott a könnyű feladatok közé, de kétszeresen érzi ezt a nehézséget az, aki Szalkay László egyéniségét elemezve akar erről a sajátosan érdekes életpályát befutott férfiúról történeti képet festeni. Nehéz e feladat, mert Szalkay személyében a renaissance új utakon járó, merész emberével állunk szemben. Ez az embertípus pedig Janus-arcot visel, és sokkal szövevényesebb, semhogy egy nézőpontból megrajzolható volna; hihetetlen ellentéteket egyesít magában, amelyeknek sokszor ijesztő találkozása valami különös, nagy vívódásokra és forrongásokra mutató vonást vés a kor gyermekének arcára.

Szalkay László egészen korának embere, aki ifjúsága első éveitől kezdve a renaissance szellemét szívta magába, amelynek erényei és hibái egyaránt megtalálhatók egyéniségében.

Ritka tehetségével még művelt körökben is csodált tudásra tett szert. Ez, valamint szívós jelleme, kitartása és alkalmazkodni tudó természete oly fegyverek voltak kezében, amelyeket ügyesen forgatva a legszebb pályafutásra lehetett kilátása.

És ez a „jelentéktelen kis fekete ember” — ahogy őt Turn-

schwamb leírja — valóban oly magasra emelkedett, hogy hatalma tetőpontján két országban is parancs volt a szava. Mindjárt pályája kezdetén magára vonta a figyelmet alapos humanista képzettségével. Irodalmi körökben mint elegáns poétát és szellemes rögtönzöt emlegették, aki későbbi rengeteg elfoglaltsága mellett is szívesen keresett enyhülést „az ineknek idességiben”. Két epigrammája is tanuskodik erről, mindkettő szellemes szójáték, Ursinus Velius verseskötetének elején. Az egyiket Mária nővérének, a dán királynéknak halálára írta.

Kortársai nem gvőzik magasztalni bámulatos latin tudását, ékes stílusát és mesteri szónoki készségét. A tudományok és irodalom iránti szeretetét ékesen bizonyítják bőkezű ajándékai, amelyekben humanista barátait részesítette. A költők valóságos koszorút fonnak homloka köré nagylelkűségének dicséretéből. Kedvence, Ursinus Velius így áradozik róla : „Nem hiányoznak a mecénások Pannoniában... kicsoda tanultabb, műveltebb Szalkay Lászlónál, akinek bőkezűségét mindenki igazolja, műveltségét csodálja, bölcsességét tiszteli...”

Szabad idejében Szalkay szívesen olvasgatott, és bár sohasem volt tétlen „ahogy a Nap és Hold sem állhatnak meg egy helyen”, kedvenc írói és költői tanulmányozására mindig szakított néhány percet. Budai palotájában fényes háztartást vezetett és mindig volt nála vendégségben néhány humanista. Ezek aztán széltében-hosszában verselgettek dicső tetteiről, országos gondjairól, sokszor túlzó színekkel ecsetelve pártfogójuk egyéniségét, mint akinek erényeit még az „istenek” is csodálják. Ha aztán bajba jutnak, megszorulnak pénz dolgában, hizelgő versekben kérnek „némi segítséget” uruktól, aki egyetlen nemes gesztusával megszabadíthatja őket a hitelezők zaklatásaitól.

Különös érdeklődést tanusított Szalkay kora divatos tudománya, a csillagászat iránt. A renaissance ember képzeletében szimbolikus világ élt. Amit nem tudott megmagyarázni, a csillagos ég rejtelméből igyekezett kiolvasni, meggyőződése lévén, hogy a csillagok járása az élet minden mozzanatára kihatással bír. Minden fejedelmi udvarban volt egy csillagász. Megfordult Budán a bajor Ziegler Jakab, kora egyik legkiválóbb csillagásza, akit Szalkay látott vendégül és igen kitüntetett pártfogásával. Szívesen időzött társaságában, és sokszor próbáltak együtt olvasgatni a csillagos égbolt nagy könyvéből.

Minden műveltsége és tudása mellett sem mondható azonban Szalkay szoros értelemben vett humanistának. Felhasználta az új

műveltség nyújtotta előnyöket, de annak mesterkéltn könnyedsége, sokszor felszínes sziporkázása nem tudta egészen lekötni lelkét. Sokkal gyakorlatibb ember volt: a cselekvés, tevékenység az ő igazi életeleme. Tehetségét inkább a politikai élet szövevényes útjain, az országos ügyek intézésében akarta gyümölcsöztetni.

Igazi renaissance politikus: az életben a kíméletlen valóságot látja. Célkitűzéseiben hidegen számító, az eszközök megválogatásában körmönfontan ravasz. Ahogy Várday Pál és Sárkány Ambrus bevonásával a háttérből irányítja az eseményeket, minden elismerést megérdemel — ügyességéért. Mindent lát és tud, mindenről idejében értesül. Köthetnek ellene szövetségeket, míg ellenfelei tárgyalnak, ő már lépéseket tesz, hogy a veszélyt elhárítsa magáról és lehetőleg visszafordítsa támadóira.

Sokan gáncsolják, támadják, de mire észreveszik, mit akar, ő már új tervet talál, és szellemi hadállását pillanatok alatt átcsoportosítja. Ha az ellenség számbeli fölényben van, és ő nem győzi erővel, mindenkit úgy nyer meg magának, ahogy lehet: Szapolyait ígéretekkkel, amelyek nagyravágyását fűtik; Werbőczyt reformtervek hangoztatásával; a gyenge királyt parancsoló modorával; a királynét azzal, hogy anyagilag magától függő helyzetbe hozza. A főrendek és a köznemesek egyaránt ellene dolgoznak — és ő mindkét párt fölött egyedül uralkodik. Mikor már azt hiszik, hogy megtörték hatalmát, kijátssza ellenségeinek előbbi szövetségeseit, és újból felülkerekedik!

A hatalommal nem jól gazdálkodik: befolyását egyéni érdekeinek szolgálatába állítja. E miatt Burgio ismételten keserű szemrehányásokkal illeti, mint az ország romlásának okozóját. Pedig a nuncius keserű ítéletében sok túlzás van. Szalkay László nem mondható a mohácsi tragédia előidézőjének. Egy ember, még az ő hatalmának birtokában sem lett volna elégséges erre, és a nemzet romlásáért — amely hosszú folyamat eredménye volt — nem lehet egyedül a vést megelőző évek vezéralakjait tenni felelőssé. Másrészt pedig ide is vonatkozik, hogy egy embert nem lehet korától elvonatkoztatva megítélni. Szalkay önző volt, és az ő helyén, az ő hatalmának birtokában egy önzetlen ember sokat tehetett volna az ország érdekében. De a Mohács előtti évtizedekben alig találunk valakit, akit más szempontok vezettek volna, mint Szalkayt. Ott volt Tomori Pál, de egyedül állott, és a Bornemissza Jánosok, Werbőczy Istvánok sem voltak mindennapi jelenség. A főurak és a pártok semmivel sem jobbak célkitűzéseikben, mint Szalkay László: mindig és mindenben egyéni, illetve pártérdekeiket tartják szem előtt. Egyedül a nemzeti pártra

mondható, hogy jóakarattal küzdött az ország érdekeiért, a köznevelésből viszont hiányzott a tehetség és nagyvonalúság a kormány átvételére. A bajok bekövetkezésének különben sem tudták volna többé útját állni.

Mint egyházmegyéjét kormányzó főpásztor, Szalkay iparkodott hivatása kötelességeit teljesíteni országos gondjai között is. Egyházfői szereplésének megítélésében azonban figyelembe kell venni, hogy az egyházi pályát aligha választotta volna, ha nem a királyi kegyemeli világi ember létére püspöki székbe. Munkabírása bámulatos. A humanista költők egész sereg költeményben magasztalják fáradhatatlan tevékenységét: Atlashoz hasonlítják, mint aki vállán hordja a földet és annak minden gondját. A hitújítás elleni küzdelemben elinte nem lép fel teljes eréllyel, nem akarja elveszíteni az udvari párt barátságát. Mikor azonban átlátja a hitét fenyegető veszély komolyságát, féltő aggodalommal és szokott erélyével óvja híveit az új tanoktól. A pápától nem egyszer kap szigorú dorgálást éppen önző politikája miatt, de a Szentszék irányában tanusított fiúi ragaszkodása elismerést érdemel.

Megtaláljuk lelkében fajtája önérzetességét is. Egy 1510-ben írt levelében így nyugtatja meg a jóindulatát kissé kétségbe vonó Bánffy Ferencet: „... mert én az vagyok, akinek magamat mondtam... én a Te kegyelmed barátja vagyok!” Amikor tekintélyének teljes súlyával kíván fellépni, a szebeni és brassói papsághoz írt levelében büszkén sorolja fel összes címeit és méltóságait. Ez az önérzet csendül ki leveléből, amikor megírja a pápának: nem szükséges őt figyelmeztetni a cseh hitegység fontosságára, a nélkül is mindent megtesz ebben az ügyben. És bukásában is tiszteletet keltő az a bátorság, amellyel a rákosi gyűlésen emelt vádak miatt szigorú vizsgálatot kér maga ellen.

Igazi magyar nagyúrnak mutatkozik bőkezűségében és pompa kedvelésében. Hatalmas vadászatokat rendez még akkor is, amikor gondjai a legsúlyosabbak. Méltóságához illően mindig díszes kísérettel utazik, Gazdálkodási téren azonban éles fordulattal tér el a többiektől: ő már nem földbirtokban gyűjt vagyont magának, hanem az új korszak gyermekének élelmességével a kereskedelmet állítja szolgálatába, amelynek révén „aranyhegyet” gyűjt. Az aranyak szeretete kapzsivá teszi, de ez a vonás az ő lelkében megfér a bőkezűséggel. Mikor a király táborba száll, csapatai fölszerelésére szükséges 30.000 forintból egymaga megajánl 18.000-et.

Szalkay László tragikus kornak tragikus sorsú gyermeke.

Emlékéhez sok hiba, sok botlás fűződik. Közéleti működését sok vád érte és nem alaptalanul. De egyben nagy volt: amikor hitéért és hazájáért síkra kellett szállni, helyt állott Mohácsnál. Természetesnek találta, hogy itthagyva korlátlan hatalmat, mérhetlen sok aranyat, kardot kössön és meghaljon Istenért és hazáért.

Szalkay László életének szomorú tartozását kiegyenlítette hősi halálával.

*„Királya oldalán harcolt Szalkay László
atyai ragaszkodással
mint jó, vitéz katona.*

*Meg kellett halnia Szalkay Lászlónak,
nyája nehogy pásztor s fej nélkül
érjen a Legfőbb Pásztor elé.*

*Esztergom nagyhírű metropolitája, László
Istenéért, a királyért és a hazáért
életét és vérét odaadta.”**

*) Ex elogio ornatissimi Praeulisi in Archilauro Strigoniensi. Lásd: Schmitth: Episcopi Agrienses. II. k. 269. Az idézett rész Iványi Sándor egri főegyházmegyei áldozópap fordításából való.

Két vers

Falu

Ó, nemcsak harc- és versenyterek vannak :
vannak még áldott és csendes zugok,
ahol az élet lüktetése halkabb,
és jobb a szív, mert békés. És nyugodt.

A dobverő hír hallgat tán felőlük,
fény és méltóság nekik : idegen.
Haszonvadászó meg nem él belőlük.
Jelentőségük : jelentéktelen.

Vannak békés és tiszta helyek, mondom,
ahol az ágyban szalmazsák zizeg.
Van még fehér és kenyérszagú otthon !
Jöjj el velem és lásd, ha nem hiszed.

...A falon csendet tik-takol az óra...
Időtől barnult a számlapja már.
A tüzhely sarkán illatosan forr a
lányizú tej. (Jobb, mint a kaviár!)

S ha este terjeng, sárgán gyúl a lámpa.
Odakinn felbög mélán egy tehén.
Az udvar végén dudorász a lányka,
baboskendővel gondtalan fején.

És a kert alján illatontó rendek.
Ciripelő tücskök álmatag kara
A lomha fák már lehelik a csendet ;
kék fény, mély árnyak : holdas éjszaka.

Az ágyakon az áldott Béke alszik.
A Megnyugvás. A halk, szelíd Derű.
Ó, nincsen szív, mely vágycik és viharzik :
élni vagy halni — itt oly egyszerű ...

Mert nemcsak harc- és versenyterek vannak!
Találsz még áldott és csendes zugot,
ahol az élet lüktetése halkabb
és jobb a szív, mert békés és nyugodt.

Dragoríts Eugénia.

Mi, megszállottak

Zsibbadtan. Magunkba hullva. Elátkozottan
s már azt se tudva többé, hol vagyunk,
szemünkben búsult részegség kódéval
és szájunkon álomból jött szavakkal
valamit akarunk . . .

— Talán : az életet.

Vagy az élet utáni vágyat.

Bölcsös jövődőt, vagy halotti ágyat.

Törpéket típró óriás Jelent.

Vagy egy csodát, mit véletlen teremt.

. . . Vagy tán csak azt, hogy álomtalan éjünk
süket csendjében halljuk legalább
saját szívünk bátortalan dalát.

Magányosan, magunkban így beszélünk.

Élünk.

Mostoha sorsunk álmaít siratva.

— Ó, mireánk a lázas kor virradt ma!

Csendes beszédünk, hasztalan erőink
belevesznek az ürbe és a zajba.

Megmosolyog és fel-felráz az élet,
mint gyermeket, ha hangosan beszélget
és ostobát álmában ; édesanyja.

S mint a beteg, ki önkívületében
a lét s a nemlét közt lebeg setéten ;
hangokat hall, vagy fényt lát. tiszta szépet
és láthatatlan lényekkel beszélget
tudatlanul és lázasan :

kimondhatatlan titkok lángja éget,
mint tűzhányót az izzó tűzfolyam.
Betegek vagyunk ; szépségtől és bútól.
S tán — nem is vesznek komolyan !

A mi beszédünk
ki tudhatná, hogy másnak mit jelent ?
Ki érez velünk híven ugyanúgy ?
Ki fáj, ha fájunk égő fájdalommal ?
S ha, mint a húr, mély hangot reszketünk,
kinek a lelke rezdül meg velünk ?

Átok ez rajtunk ! Rettentő verés !
Magányos bú, leláncolt szenvedés.
— Letesszük lelkünk száz tapsos tenyerébe,
kiszolgáltatjuk meztelen valónkat
merészen, cédán, szemérmetlenül.
— mindenki láthatja : mi fáj belül.

Rímekre meddő rímeket rakunk.
Csengő lélekkel, habzó áradásban,
ösmélyiségekből buggyan fel dalunk.

. . . Miért e zsongás, földöntúli ének ?
Teremtő kínok, örült szenvedések ;
mivégre tárjuk ki szegény karunk ?

Miért ? Miért ? !

— Bús megszállottak, mit is akarunk ?

Dragorits Eugénia.

Mozaikok a zempléni cigányság történetéből

(Folytatás.)

A nyugtalan vérű, rakoncátlan természetű cigányság megrendszabályozását Zemplénben már 1758-ban megkezdték. Ennek a lépésnek egyik mozzanataként olvashatunk az *1759. évi cigányösszeírásról*. Az összeírási lajstromok között szerepel a *sárospataki* cigányságot összeszámláló lista is, amelyből kitűnik, hogy „*a nagypataki cigányok mesterséghez értő, hasznos polgárok voltak, akik tudtak csinálni és javítani szüretelő edényeket, sőt annyiszor, amennyiszer szükséges volt, az árufuvarosok szekérének törött vasrészeit megeszkábálták...*” Csakhogy ez az elismeréssel teljes információ a 37 Patakon összeszámlált cigánycsaládból mindössze 23 családra vonatkozott, akiknek köréből 11 különféle foglalkozású (nyerges, lakatos, kovács, rézműves, puttonyos, orsós, rostakötő, stb.) derék iparos került ki. Ezek mellé a jegyzetrovatban oda is vezették a „*nagypataki honos*” kitételét. A többi 14 cigánycsaládot az összeírás csak *átmenetileg* érte Sárospatakon. Az összeíró lajstrom jegyzetrovatából az is kitűnik, hogy ezek közül 4 cigánycsalád sátoraljaújhelyi, 2 bodroghalászi (petrahói), 2 vámosújfalusi, 2 tolcsvai, 1 kistoronyai, 1 csarnahói, 1 végárdói, 1 pedig tokaji „honos” volt. ¹¹⁾

Az összeírási listát magában foglaló közleményből megtudjuk azt is, hogy *Sárospatakon*, a Bodrog partján már akkor külön *Cigányutca* (Platea Zingarorum) állott. Kiderül továbbá az is, hogy a pataki cigányok között voltak *jobbágyosorban* élők is, akik öröklés útján kerültek a báró *Horváth*-uradalomhoz. Ezek a mesterséghez nem értő cigányok fűkaszás idején a vajdák utasítása szerint ellátás fejében az urasági réteken dolgoztak.

A *Mária Terézia* által 1767-ben az egész országra szóló érvénynyel kiadott rendeletet a zempléni hatóságok is megpróbálták végrehajtani. Erre szükség is volt, mert az örökösen kószáló cigányság féktelenkedései már akkor is egyre több gondot okoztak mind a vármegyei, mind pedig a járási közigazgatási és közrendészeti tényezőknek.

11) Dongó Gyárfás Géza: „Sárospatak várának és városának helyrajza 1759-ből”.

A rakoncátlan cigányság megzabolázására tett intézkedések közül jelentősnek mondható az, hogy *1771-ben a cigányokat eltiltották a lótartástól és a kupeckedés kedvelt passziójától*. A vásárok sorompói is lezárultak előttük. Természetes azonban, hogy ezek ellenére is minden sokadalomban ott feszítettek az öklömnyi rézpitykés, sárgacsizmás cigánykupecek. Hogy ezek a minden hájjal megkent, agyafurtsággal bélelt cigánykupecek milyen nagy mértékben veszélyeztették *állategészségügyünket*, arra csak a legutóbbi évtizedek alatt jöttek rá az illetékesek. De még ma is üzik a cigányok a lótartás és kupeckedés szerintük egyenesen az ő számukra kitalált mesteriségét!

Továbbmenőleg — a humánusan érző és szociálisan gondolkozó *Mária Terézia* 1773-ban kiadott újabb rendelkezésének megfelelően — *1774-ben elvették a cigánycsaládoktól a putrik fertőzött levegőjében csaknem meztelenül felserdülő, iskolázatlan gyermekeket és napi 3 krajcár nevelési díj ellenében tisztességes parasztcsaládoknál helyezték el őket*. Azt persze mondanunk sem kell, hogy ez a pedagógiai és kulturális vonatkozású intézkedés végeredményben nem sokat változtatott a cigányság helyzetén. Ennek magyarázata pedig abban keresendő, hogy bizony a villogó szemű purdék a legtöbbször hamarosan megúnták a tiszta élet börtönét és a legelső adódó alkalommal kerekét oldottak.

Mínt hogy a társadalomra nézve mindig a helyhez nem kötött, kóborló cigányság jelentette az igazi veszedelmet, *a zempléni hatóságok 1775-ben a vándorcigányokat eltiltották a nősüléstől*. A többi letelepült cigány pedig csak állandó lakását igazoló szolgabírói tanúsítvány mellett köthetett házasságot.¹²⁾ Mindkét intézkedésnek célja az volt, hogy ezzel is gátat vessenek a cigányság abnormis arányú szaporodásának. Bizonyos azonban, hogy a cigányok abban az időben sem kérdezték meg családalapítási szándékuk megvalósítása előtt a hatóságokat, s a „*bagóhiten*“ élő cigányházaspárok az ürgéket megszégyenítő szaporasággal gondoskodtak törvénytelen ivadékaik egész légiója által az egész világon páratlanul álló fajuk fenntartásának biztosításáról.

A hazánkba bevándorolt cigányság nagy részben állandó települést létesített valamelyik város, vagy falu végén. Zemplénben is több olyan helység ismeretes, ahol külön *Cigánytelep* van. A megyeszékhely *Sátoraljaújhelynek* a külterületén is ott található körülbelül 28—30 cigányputri, melyeknek lakói a XVII. század végén

12) Adalékok Zemplén vm. történetéhez, II. köt. 200. old.

letelepedett ősökkel dicsekedhetnek.¹³⁾ Az újhelyi cigányokkal is hamar meggyült a hatóságok baja. A városi tanács 1780. évi 79. jegyzőkönyvében olvasható az a határozat, mely szerint elrendelték, hogy „a többi házak során kívül épült cigánysátrak lerontassanak”.¹⁴⁾

Sátoraljaújhelyen, Cigádon, Sárospatakon és Szerencsen kívül külön *Cigánytelep* tartozik Zemplén-megyében *Ágcsernyő, Bacska, Battyán, Gercsely, Lelesz, Nagykövesd, Nagytárkány, Véke* és *Zétény* községekhez. A *Nagygéreshez* tartozó *Czigányi-tanya* és a *Szinyér* határában fekvő *Cigánytanya* megerősítik a cigányoknak Zemplénben eloglalt helyzetére vonatkozó adatainkat. Természetesen a felsorolt helységeken kívül csaknem mindenik községben, vagy az alvégen, vagy a felvégen megtalálhatjuk a cigányok sárból rakott, vagy földbevált, minden nyílásán füstöt okádó, még az állatok számára is egészségtelen, piszkos vískóit.

A zempléni cigányság históriájához elvértve olyan adatok is előkerülnek a levelesládák mélyéből, amelyek szinte ellensúlyozni kívánják azt a sok kárt és veszteséget, amit ez a vad és féktelen népség okoz a magyarság körében való több százados élősdiségével. Ezek közé az adatok közé sorolható az a feljegyzés, mely szerint a *Zempléni Casino* 1834. január 4-én létrehozta a „*Zemplényi hangászok*” intézményét. Ebbe a szervezetbe a Sárospatakra való *Bunkó és társulata* volt leszerződtetve, akik aztán az országoshírű megyebálokon és egyéb közvivalom alkalmával az előírt szabályoknak megfelelő tányérozás mellett szolgáltatták a talpalávalót.¹⁵⁾

A fehérholló-ritkaságú, derék, tisztességes polgárként élő cigányok közé tartozik az a három olaszliszkaai származású zenész is, — névszerint *Fercsák József* és *Béla*, továbbá *Horvát Gyula*, akiket *Kormányzó Urunk a Nemzetvédelmi Kereszttel* tüntetett ki.¹⁶⁾

Kétségtelen, hogy a cigányok között is találhatunk — sajnos meglehetősen ritkán! — oly egyéneket, akik mindenkor a magyar nemzeti társadalom hasznos tagjainak bizonyultak. Jól tudjuk, hogy a dolgos cigányok szinte speciális foglalkozásukká fejlesztették a *sár- és famunkákat*. Ezeken kívül a *kovácsmesterség* (patkolás, szegcsinálás, üstfoltozás) is kedvelt foglalkozásuk.

A magyar falvak, — különösen pedig a zempléni falvak társadalmának alapos ismerője: *Kántor Mihály* külön tanulmányban

13) dr. Meczner Tibor: Sátoraljaújhely megyei város, Bp., 1940.

14) Dongó Gy. G.: Sátoraljaújhely a vármegyei levéltár indexeiben. 1909.

15) Adalékok Zemplén vm. történetéhez, 1906. évi XL. köt. 165. old.

16) Budapesti Közlöny 1941. nov. 4-iki száma, 4. old.

tárgyalja a „*cigánymunkának*“.¹⁷⁾ Ismerteti, hogy a vályogvetéssel és tégláégetéssel foglalkozó cigány *sármunkások* naponként 4—4.50 pengő biztos keresetből élnek. Nem sokkal maradnak ezek mögött a teknővájó, fakanálfaragó és kerekszék-(csizmadiaszék-) csináló *famunkások* sem. Egy famunkás cigányházaspár átlagban véve naponként 3—3.75 pengőt keres. Még a kosárkötő, gyékényfonó, vagy madzagmunkával ügyeskedő cigányoknak is jut becsületes módon mindennapi megélhetés. Csak az a baj, hogy kevés dolgozni tudó és akaró cigány él nálunk!

A cigányság nagy többsége irtózik a munkától, Koldulás, házról-házra járó kéregetés útján akarják biztosítani a mindennapi kenyeret és ruházatukat. Külön *monda* jár cigányaink között szájról-szájra annak indokolására, hogy a cigánynak akkor is van mit enni, ha nem dolgozik. E monda szerint — amelyet Zemplénen kívül seholsem hallottam — a teremtés alkalmával a cigány zsák nélkül járult oda a földi javakat osztogató Úristen elébe. Mikor rákerült a sor, a mellette ugyancsak nagy zsákkal várakozó magyarhoz fordult: „*Vidd haza már komám, az enyimet is, oszt majd kiadod egyszer-másszor!*“

Úgy látszik azonban, hogy újabban kezd csődöt mondani ez a cigánykoholmány is. Éppen a *cigándi elöljáróság* sokallta meg a falu-végi cigányság garázdálkodásait és ez év februárjában *eltiltották a cigányokat nemcsak a koldulástól, de a különféle „iparcikkeikkel“ való házalástól is*. Erre az intézkedésre okot az a tény szolgáltatott, hogy a nyomorgó, éhező cigányság erős mértékben kezdte veszélyeztetni a gazdák kamarait és krumplis-vermeit.

Sárospatakon is sok baj volt cigányainkkal az utóbbi időben. A Patakon nyilvántartott cigányok létszáma — a községi orvos adatai szerint — az elmúlt ősszel 138 volt. A Bodrog partján fekvő Cigánynegyedből kiszorult, későbbben beszivárgó cigányság nagy gondot okozott az elöljáróságnak. Eleinte a Bodrognak a Rákóczi-vár alatti partja mentén ütötték fel tanyájukat. Innen azonban a hatóság kitelepítette őket a *Botkőre*. Persze, nem sokáig maradtak meg új szállásukon. Újra belopakodtak és felverték tanyájukat a Bodrog-híd baloldalán, a főiskolai csónakházzal szemközti parton. A 17 cigánycsalád — összesen kb. 100 cigány — előnyösebbnek találta a víz melletti letelepülést, mint a kopasz szikladarabokkal telehintett Botkő oldalában való lakozást. Igaz, hogy sem a község,

17) „Cigánymukák“ c. közleménye Zemplén vármegye Szociográfiájában, Bpest, 1940., 136—137. old.

sem pedig a főiskola vezetősége nem járult hozzá újabb megtelepedésükhöz, de azért ők ott maradtak és — talán továbbra is — ott fognak maradni.

Mint az egész országban, *Zemplénben is megoldásra vár tehát a cigánykérdés.* Ezt a lépten-nyomon tapasztalható cigánygarázdálkodások mellett napjainkban az országos közvélemény is egyre erősebb hangon sürgeti.

Mi zempléniiek sem lehetünk egészen közömbös szemlélői a cigányok által naponként elkövetett és ujságjainkban állandóan olvasható kihágásoknak, lopásoknak, gyújtogatásoknak, sőt gyilkosságoknak!

Zemplénben külön *cigányiskolának* a felállítása felől hallunk tervezetéseket, ugyanekkor pedig a *tokaji cigánygyermek sorozatos tolvajlásáról* szól az újság hírvivata.

Ezek a mozaik-darabok kívánnak betekintést nyújtani a zempléni cigánykérdésbe. Világos, hogy ma már a cigányság ügye kiterjed nemzeti életünk minden területére és veszélyezteteti közigazgatásunkat, közrendészetünket, közegészségügyünket, személyi és vagyoni közbiztonságunkat egyaránt. *A cigányság 500 éve tartózkodik hazánk földjén és ez az idő kevés volt részére ahhoz, hogy kibontakozva ősi vadságából, belegyökerezzen az ősi magyar földbe és hasznosan gyümölcsöző életével szolgáljon rá a nemzet minden tényezőjének megbecsülésére.*

Ezek a mozaik-darabok is erősíteni akarják azt az egyre szélesebb körben hangoztatott nemzeti meggyőződést, hogy *a cigányok ügyét minél sürgősebben és minél radikálisabban rendezni kell,* ha nem akarjuk kitenni felfelé fejlődő nemzeti életünket a cigányság *rákfenéhez* hasonló, veszedelmes fertőzésének!

Zsuffa Tibor.

Zsuffa Tibor Társaságunk r. tagja. L. Sárospatakon.

Tűzvarázslat

Végigsöpört az ítélet az erdön.
Kidőltek rendre a fák.
Sok volt a férges, szújárta, gombalepte,
Itélkezett hát a szél felette.
Egyetlen irtás immár a világ,
— A régen romló, bús magyar világ.

Itt-ott akad egy-egy hagyás,
A levele üszkös, ragyás,
Törzse korhadt, ága tört,
Tört gallyán élősdí zöld.

Porladozik, roskad, mállik,
Szép élete holtra válik,
Perje, zsurló, bólogatva,
Friss sarját is fojtogatja.

Szamártövis, gízgaz, kóró,
Nadragulya, magot szóró,
Aratod, mit elvetettél!
Magyar erdő, mivé lettél?

Bürök, öröm illatoznak,
Jó hajtások fulladoznak,
Gyomba ful a magyar élet,
Harsonáz a végítélet.

Nem úgy! Nem addig! Eb ura fakó!
A gazba nyelves láng való!
A tűz volt a mi régi istenünk,
Mi elhagytuk, de ő itt van velünk!
Lobogjon néki újra máglya!

Tüzet a gyomba, égjen a gomba,
Zsurló, moha, mind, mi a felszinen él!
Égjen egy singig! Megmarad mindig,
Megmarad mégis, ága ha ég is,
Minden, aminek a gyökere mély!

Lángot a lázba, égjen a máglya,
Kacagj magyarom te, míg ég az avar,
Gyom, moha hamvad, ámde terajtd
Nem fog a tűz, — téged betakar!

Kacagj, magyarom, hisz a tűz fia vagy te!
Tűz adta a kardod, a véred, erőd!
Tűzet a lázba, égjen a lángja,
Néked a máglya nem temetőd!

Pusztul a gizgaz, ég ki tövestül,
Ámde a mélyben, a pernye alatt
Ósgyökereknek himnusza rezdül,
S hajt az öreg tő új sudarat.

Új sudarat vet az új magyar élet,
Ne félj a tüzeztől, én magyarom,
Tűzet a lázba, égjen a máglya,
Hisz a tűz emel át e bitang avaron!

Tűzvarázslat, tüzigézet!
Hervadásból kél új élet!
Parázs égjen, pernye szálljon,
Minden gizgast megtaláljon,
Füstje szálljon, lángja fusson,
Fusson át a vesztett jusson!
Gyomnövények, gyomvirágok,
Fattyusarjak, magyar átkok,
Legyetek áldott zsarátnok!

vitéz nemes Juhász Jenő.

Igazságot Jókainak

Írta : Novák Sándor.

Senki oly varázsgyorsasággal nem hódította meg a közönséget, mint Jókai és senki sem tudta a kritikát oly nehezen meghódítani, mint Jókai. A közönség tetszése ugyan nem értékmérő, de a kritikusok ítélőszéke sem csalhatatlan. A hatalmas méretű Jókai-bazilika bármely oldalról nézve is impozáns épület, ámde szerkezetének, arányainak megértésére, a belsejébe való belépésre igen magas szempontoktól kell a jegyet megváltani. Még akkor is mindenkor kívül marad az illető, ha nincs képessége szinhetikus összefoglalásokra, megbocsátó lelke a világ fonákságai számára, humora az Ember gyarlóságai részére, azaz ha ereiben a kedély színarany aszúbor helyett az olcsó kifogásolások ecetes vinkója folydogál. Jókait sohasem érti meg, akinek csak elemző képességei vannak — nagyarányú áttekintőség nélkül; aki a műfajok szemüvegén át akarja őt stilizálni; aki máshoz hasonlítva Jókait nem Jókából akarja levezetni; vagyis Arany János „Tudós macskájá”-nak a tulajdonosai; a nagy olvasottságú, de kishízelésű kritika „európér”-jei; a kiégett lélekűek, a cinikusok, szóval a száraz filológusoknak egy közismert százaléka.

Jókait egész élete, saját és nemzetének korszaka regényírónak nevelte. Születik a reformkorral, de gyermekemlékei a század elejére, a napoleoni háborúkra, a magyar inszurrekció emlékéig nyúlnak ki, még látta a francia háborúk nyugalmazott vitézeit, rokkantjait, hadiszállítóit, spekulánsait. Találkozott Mária Terézia és II. József korából visszamaradt alakokkal — amint maga írja — „mult századbéli szenátorokkal, akik a copfot és a német beszédet megtartották, ismerte azokat az átmeneti lényeket, akik az arcukat símára borotválták, de hozzá kuruc öltözetben parádéztek és azokat a polgárokat, akik egyenruhában jártak, hogy az öltözetükről meg lehetett őket ismerni: ez szabó, ez molnár, ez szizmadia, ez takács.” Körülötte nyüzsögtek Kisfaludy vígjátékainak típusai, a franciás felvilágosodás mentalitásai, a külföldieskedő arisztokracia gavallérjai, nyugati reformok dicsfényében élő mágnásai, Csokonai egész diákvilága vaskos humorával és naiv szentimentalizmusával, a céhrendszer becsülettudó mesterei, a mozdíthatatlan nemesi világ eredeties-

kedő Dózsa Gyurijai, az akkori kereskedelem görögjei, idejét mult nagy átmeneti lények, nagy mámorok és nagy megrokkánások stb., de ki bírná őket elszámolni?

Gazdag gyermekkorára még gazdagabb ifjúkor következett: az ébredés, a nemzeti újjáalakulás kora, két világnak harca: a régi jó táblalírákké, kardcsörtető jurátusaival s a „kis Széchenyiek”-é a nagy Széchenyivel az élükön. Láta e kor egyedüli politikai életformáját: a kortes hadjáratokat, a restaurációk ütközeteit, a dáridós installációkat azokkal a jellemző alakokkal, akik a 48 előtti alkotmányosdít jelentették. Találkozott az akkori bürokrácia osztrákba ojtott hivatalnokaival, kiszikkadt lelkű cenzoraival, országút-taposó vándorszínészeivel, a német gunyát és a német műveltséget kedvelő városi polgársággal. Résztvevően reménykedett a robotoló jobbaggyal; kacagott a diák- és cigány adomákon; elámult a gyors ütemben haladó világ nyüzsgő alakjain, akiket a nemzet-ébredés tavaszi napfénye vont be tündéries világitással. Ennek a kornak mámorában minden próza költészetté változott.

Szétfűtta őket a szabadságharc. Kossuthnak szivárványból s Petőfinek üstökös-csóvából szőtt fényalakjai száguldanak a nemzet előtt: mesés harcok vérvirágából kibimbózik egy halhatatlan név: a „honvéd” neve; egy világ hozza bámulata koszorúját a diadalok s közönyét „Arad” számára. Majd fokként látta beesteledni az elnyomatás, a kétségbeesés korát, amikor gyászoló családokkal, börtönbe hurcoltak siratásával volt tele az életről is lemondani készülő ország. Majd a haldoklást fölváltotta a passzív rezisztencia, amely már a reménynek egyik formája; nemzeti betegségünk: az idegen segítség várása, a Garamvölgyi Ádám-ok, a mindent hívő Kampósok világa, a hagyományos szöszbe bepácolt sültgalambok kora.

A hősök sírjából — jobban mondva: Ausztria vereségeiből lassan-lassan kinőtt a békülés olajága. Jókai mint férfi, író és lapszerkesztő ismerte a kiegyezés kulissza-titkait, előkészítőit, Deák Ferencét; napról-napra látta kibontakozni a fejlődő új Magyarországot, a béke áldást hozó korszakát; a fővárosnak, ipar- és kereskedelemnek nagyarányú fejlődését; a pénzvilágot sikereivel és bukásával; a Mammon körül táncoló modern életet sokszínű alakjaival. Amint maga írja: „Ennek a négy különböző korszaknak minden eseménye, minden alakja átvonult a szemem előtt: kicsiny pont voltam benne, de mindenütt ott voltam”. Lángésznek való gazdag élet s ilyen gazdag élet felfogásához való lángész, Jókai költészetéhez méltó Jókai élet.

Írói fejlődését elősegítették nagy lelki válságai. Első házassága miatt szakítania kellett egyidőre szeretett édesanyjával, örökre legjobb barátjával: Petőfivel. Világosnál hazáját és saját jövője kilátásait is elveszti. Mint bujdosónak keresztül kell vergődnie az országot előzőnlő orosz seregek erdején, lappang a Bükkben és Sajó álnev alatt az irodalomban, míg a csataképek és a Magyar nábob az ötvenes évek közepén meg nem teremtik a legnagyobb irodalmi népszerűséget, hogy egyszerre olvassák kunyhóban és palotában, hogy bizalmas viszonyba kerüljön kora minden kitűnőségével. Közben barátainak adott váltó-aláírásai kétszer viszik anyagi romlásba, de íróasztala mindkét ízben talpraállítja. Ezernyolcszázhatvanegyben a kísérleti országgyűlésre mindjárt bejut követnek, ezután fővárosi, majd különböző vidéki kerületeket képvisel. Ötven éves írói jubileumán az egész ország hálája, a külföld elismerése és összes műveinek díszkiadása köszönti. Mint az irodalmi égbolt sarkcsillaga, ekkor áll népszerűsége zenitjén. De váratlan gyorsan elkövetkezik a Nadir. Második házassága olcsó szellemességek céltáblájává teszi s midőn rettenetes mende-mondák között meghal, a világ egyik legnagyobb regényírója szobrára nemzete részéről szégyenítő nehezen gyűl össze a pénz. Elvégre is mit csinált ez az ember? Csak a magyar életet tette hasonlíthatatlanul színessé, csak ezt emelte az összes népekénél magasabb erkölcsi régiókba, Petőfivel szólva: „És csak félszázadig tartá vállán, mint Atlas az eget, a nemzetiségek ügyét”, („Széphalmon” c. költemény) és csak egyike volt a világ legtermékenyebb íróinak, a legnagyobb írói leleménynek, meséknek, motívumoknak, kis és nagy alakoknak felülmulhatatlan Dáriusa.

Teremtényeinek tömege egész ünnepi elvonulás, ha ezek többé-kevésbé rokonok is, bennük minden korú és rendű emberek, gyermekek, férfiak és nők, mindenféle néposztály, a világ minden számottevő nemzete, holt népek és élők képviselve vannak. Cselekményei földön és föld alatt, vizen és levegőben, elsülyedt világréseken és mai államokban, békében és háborúban, a múlt, jelen és jövő társadalmában játszódnak le. Nincsen az emberiség történelmének nevezetesebb kora, még a történelem-előttieket sem véve ki, amelyet be nem mutatott volna. Nem írhat író: jelenetet, jellemrajzoló: jellemet, gondolkodó: eszmét, amelyet, vagy amelyhez hasonlót az ő műveiben meg ne lehetne találni. Fantáziája előtt nincs sem térbeli, sem politikai határ, mégis izig-vérig magyar író, nemcsak azért, mert „Szabadság a hó alatt” c. regényét kivéve minden nagyobb regénye a „Magyar föld” terméke, hanem felfogásban, szel-

lemben, látásaiban, céljaiban, előadásmódjában. Bekalandozza a magyarok őskorától a magyar história minden nevezetes mozzanatát, egészen a jövőbe-látásig, de vonzalma legszívesebben az általa is átélt szabadságharc körül kristályosodik. Eljutván a XIX. századhoz, fölülmulthatatlan elevenítő erővel mutatja be ennek egész lelkiségét, ebben a magyar nemzet hivatásának époszát és sorsának tragédiáját. Megfejtí nemzetünk jellemét, megérteti a világ legtalányosabb nemzeti történelmét, és megsejteti — a lélek gyökeréig fájó szeretettel — jövőnk sorsunkat. A poétikus, a nagylelkű és nem e világba való magyar génusz önmagát álmodta meg, amikor Jókait megteremtette.

A Jókai-olvasó a kritikai értékelés három fázisán megy keresztül. Az első az ifjú ember megdöbbenő ámulata a szépségek, a nagyszerűségek felhőszakadásán, a romantika tündérországán, a hajnalig tartó olvasás bóldulata az érdekesítő jelenetek miatt. Az ifjú szív felujjong a szív életének Jókai-szerű csillagrendszerén, a szerelemnek a világirodalomban legköltőibb bemutatásán, mintha Petőfi költeményei volnának áthangolva bűbájos jelenetekre, lehetőfinomságú női alakokra. Művei e tekintetben „Romeó és Júlia” prózában. Ezen a fokon Jókai félistennek tűnik fel, akihez más írókat hasonlítani is szentségtörés.

A másik fázis az illúziót vesztett férfikor nézése. Ez a fokozat fordított messzelátót használ a Jókai-szépségekkel szemben s nagyítót a fogyatkozásai ellenében. A jellemeket, a kompozíciót, a műfajt a formális esztetika középiskoláján át nézve fanyarul állapítja meg, hogy Jókai csapongó képzelete az egyéneket és a világot soha nem létezőre szépíti, tehát az életet hazudja és nemcsak átteremti. Ez a fokozat kéjjel vadássza a hihetlenségeket s minden Jókai-regényben talál lehetetlen jelenetet s exaltált alakot egy-kettőt. Az ilyen olvasó nem lát az életben csak hétköznapi problémát, mert a létező világot a materializmusig leegyszerűsítve szemléli. Ez a fokozat cinikusan utasítja vissza, ha Jókai vezető kezét emleget s a tudomány-feletti sejtelmek fátyolát lebbentgeti. Az ilyen olvasónak még az elismeréséből is kihallik a mindenttagadó, de jól nevelt nihilizmus rekedt kacagása s fölényeskedik a pepecselő könyvmolyok rövidlátása.

A harmadik korszak túl van a tudós pápaszemen és a tagadás szentté avatásán, ő nem kritizálni akar, mert a kritizálás még a legbecsületesebb formájában is önmagunk beleolvasása az íróba, tehát szubjektív állásfoglalás, hanem a zsenit megérteni kívánja, ami

bölcsesség nélkül nem történhetik meg s az önlegyőzés objektivitásán alapul. Az ilyen olvasó nem ütközik meg hibákon, legföllebb a napfoltokra gondol s nem használ millimétereket akkor, amikor bolygók pályáját akarja kimérni. Annálinkább elámul az előtte kitáruló nagyarányúság láttán s leveszi kalapját a problémák mélységes óceánja előtt, a poetikai paragrafusok romhalmazai között is egy demiurgosz közellétét érzi. Az ilyen Jókai-olvasó előtt a szellemi gyönyöröknek ritka világa nyílik meg akár a szenvedélyek páthoszában, akár a kisszerűségek komikumában, akár az eszmék hideg levegőjű magaslatán. Nemzetünk, saját magunk és az emberiség sorsán óh hányszor fog szemébe futni a mindent megértés nevető könyűje; a Jókai humorának drága gyöngye. Az ilyen olvasó, ha bánata van, Jókaihoz menekül s megszereti saját bánatában a szenvedés felemelő hatalmát; ha elkészerítik a világ gonoszságai, biztosan talál Jókaiában olyan lapokat, amelyek kibékítik az élet visszásságával s megóvják a cinizmus sötétbevaló ugrásától. Nincs a Jókai olvasói között talán senki, aki e regénveken, mint valami lelki fürdőben meg nem enyhült volna; amiért az ő ellenállhatatlan szuggesztíója visszaadta neki válságos óráiban a hitet önmagában, bizalmat az emberiség magasabbrendűségében, az élvező szemet a kopott világ tarka moziképei számára. Ez az áldott hatás is kritikai szempont a Jókai értékelésében.

Ha az olvasó meg találná unni az idealizmus északifény világitását s ambrózia helyett hétköznapi eledelre vágynék, a Jókai terített asztala a valóságosabb földiesebb ízű menüjével is szolgál. Szellemi pénztárcája teherbírása szerint lakmározhatik az olvasó szilfid lényekkel vagy lebúj-kocsmák borgőzös alakjaival, remekbe faragott paraszt arcélekkel, televény-termelte eredetiségekkel. Beszélhetnek a céhbeli kritikusok akármit, a megértő szem Jókait mindenféle verista, naturalista, anatomista, pathológista regényirónál nagyobbabbnak, gazdagabbnak érzi s kibékülve, megacélozva, fölemelve, megjobbítva távozik el tőle, mert nemcsak kisszerű írók által észrevett kisszerű élet van a világon. Kinek milyen az élet-magyarázata, olyan rangú az elméje. A teret nemcsak Euklidesz, hanem Lovacsevszki és Bolyai rendszerei szerint is meg lehet magyarázni, de azért a tér ugyanaz. Ezt vegyék fontolóra azok, akik az ezer arcú életet csak egyik oldaláról, valami divatos jelszó szemszögéből látják.

A mi irodalmi közvéleményünk ritkán tudja a zsenit kellő időben fölismerni. Nálunk az irodalmi értékelésekbe politikai elgondo-

lások is belejátszanak. Minthogy a szabadságharc bukását a politikai képzelgés túltengésének tulajdonították, írtó hadjáratot kezdtek a fantázia ellen az irodalomban is és a középszerűséget esztétikai alapelvvé avatták. Jaj volt annak, aki merészet gondolt, vagy nem patentírozott festékekkel dolgozott.

A politikai óvatosság megteremtette az irodalmi közellátást, a pepecselő realizmust. A „való élet” nevében követeltek kompozíciót, alapeszmét, jellemfejlesztést, holott a való élet ép ezekre ritkán nyújt példát. A modern regény is túlhaladt ezeken az állomásokon.

A Gyulaiék egy-egy Jókai regényre vonatkozó és sohasem az egész működést elemző kritikáját először Arany János sokalta meg, midőn 1861-ben a „Szegény gazdagok” c. regény megjelenése alkalmából megleghangú terjedelmes ismertetést írt Jókairól. „Jókait a kritika nem méltatta eléggé — mondja. Ideje volna tüzetesen fogni tárgyalás alá s tanulmányozni összes rengényírói működését”. Utána Beöthy Zsolt közeledett a Jókai értékek helyes magyarázatához, de összefoglaló mű Zsigmond Ferencnek 1924-ben megjelent könyvéig elmaradt. Még őt is feszélyezik — különben alapos szándékú könyvében — a tekintélyek. A százéves jubileumi cikkek áradatát pedig legföllebb egyes felkapott szólamok könnyelmű hangoztatása uralja; kiemelik, hogy Jókai „nagy mesélő”, hogy világa álom-világ, hogy nem okadatol és ami szemükben a legnagyobb bűn: nem analizál, a jellemeket nem vagdalja grammnyi nagyságú véres darabokra. Ha Jókai a jellemzésben a tudálékosságnak ezen boncolási jegyzőkönyvéig emelkedett volna csak, nem mutathatta volna be az életet minden más író t fölülmúló gazdagsággal. Aprólékos analízálás helyett azonban kibén van olyan rendkívüli megelevenítő erő, mint benne? S melyik az a tulajdonság, amely a művészt, elsősorban a regényírót igazabban osztályozhatná, mint a megelevenítő képesség?

Volt olyan író is, aki szerint Jókainak nincsenek mély problémái”. (Alszeghy Zsolt; A XIX. század magyar irodalma). Igaz, hogy Jókai regényeinek alapeszméi, cselekmény-motívumai nem lelki gyakorlatok tételei, nem sociológiai folyóiratok jelszavai, nem kiabáló vezércikk-témák, nem is francia szíművek vita-anyaga, mert sokkal mélyebbek, nagyobbak, átfogóbbak azoknál. Találomra húzzuk ki a sorból valamelyik kötetét, például a „Mire megvénülünk” regényét. Mi lesz, mire megvénülünk kérdése Jókainál az emberi élet tragédiájává, a mulandóság bölcs elégiájává tágul ki. Hit és tudás ingadozó szerencsés csatázásai (Topándy), a természetes neve-

lés és a civilizáció raffinement-jei (Cipra, Melanie), álszenteskedés és lelki megtisztulás (Sárközy és Topányi), a természet, mint a társadalmon kívül állók jogforrása (Kandur cigány és társai), eszély és szeszély (Dezső és Bálnokházné), női hűség és kacérság (Fanni és Melanie), stb. problémái vetődnek fel a közönségesebb szem elébe is. Kissé mélyebben nézve, Loránd tragikuma az ifjúság époszi elindulásának s prózai megérkezésének annál fájdalmasabb, mert nagyon is gyakori tragikuma. Milyik ifjú nem fest világ-megváltó álmodat az égre, hogy azok az életküzdelemben egyre halványodjanak, végre eltűnjenek s maradjon helyettük, talán az égboltozat helyén is, az Úr roppant geometriája, a lángeszű ifjú helyén a közöséges ember, himnuszok után az életsiratás gyászdallama. Hát a sors, családok, egyének vas-következetességű végzetének misztikuma, mely ki nem magyarázható az átöröklés tanával, sem más tudományos fogalommal, nem elég probléma-sorozatot rejt-e magában? Mindezek az általam, töredékszerűleg előadott megállapítások he vannak állítva a nemzeti ébredésnek Világosnál bevégződött fátumszerűségébe, mely mire megvénült, lemondásba, megalkuvásba süllyedt. Hát ki rajzolta a XIX. század első felének magyar történelmét mélyebb bepillantással? Bizonyára a „Jövő század regényé”-ben sincsenek valamire való problémák, mert hiszen az európai társadalomnak betegségeit, a világforradalom dübörgését, az orosz lélek szélsőségeit, amelyet még orosz írók sem rajzoltak mélyebben, a szláv veszedelem rémét, a szocialista-kommunista falanszterek földalatti világát, az európai konföderáció eszméjét, a világbéke kérdéseit, a szédítő technikai perspektívát, melynek ötletei közül azóta majdnem mind beteljesedett, csak nem lehet problémáknak nevezni?

Jókaiban az a dicsőségünk is megvan, hogy messze megelőztük vele a világirodalomnak napjainkban kialakulandó irányzatát. A külföldi szakemberek nagy ujjongással állapítják meg, hogy bevonult az irodalomba, mint új típus, a nagy vállalkozók, az iparbarók, a földrészeket kizsákmányolandó üzletek világa, a tőzsde sántáni tevékenysége, a Pénznek titokzatos világ-politikája. Jókai már ötvenévvvel ezelőtt utólnemért zsenialitással mutatta be — hogy csak egy példát ragadjak ki hamarjában — „Egy az Isten” c. regényében azt a két országra kiterjedő, nagy koncepciójú üzletet, mely az osztrák-olasz háborúban tervszerűen a monarchia bukását eredményezte, amely egyfelől igen magas körökig nyújtotta fel szálait, másfelől politikai összeköttetést tartott fenn forradalmi és reakcionáris titkos társaságokkal, nacionalista és internacionalista összeesküvőkkel. A

földalatti tömegeknek, a társadalom-küülieknek, nagy városok embercsatornáinak a nagy politikára gyakorolt befolyását, vagy ellentétes erők kezében eszközül való felhasználását, amit a XX. század gyermeke eddig is oly kényelmetlen közlelről tapasztalt, ki rajzolta ily megdöbbentő előrelátással? Az egyre diadalmasabb feminizmus a külföldi irodalmakba csak most tartja bevonulását, a „Jövő század regényé“-nek társadalma már rég ezen az elgondoláson alapul.

Ha a világirodalom összes termékei egyszerre mind megsemmisülnének, csak egy-két regényírói nagyság maradna meg, egy, a mienktől elütő civilizáció egyik írónak a művéből nem állíthatná össze jellemzőben a mai civilizáció képét — ha megszépített állapotban is — mint a Jókai műveiből, melyek a jelen civilizáció egész strukturáját megmagyarázzák — csak természetesen írói módon, irodalom-szerűleg s nem tudományos folyóiratok módszerével.

Íróink közül lassanként mind többen veszik észre, hogy Jókai-val szemben igazságtalanság történt, amikor csak a mese-alkotót látták benne, amikor csak álmvilágba vezető kalauznak nevezték ki. Az újabb nevek közül csak Harsányi Zsoltra és Márai Sándorra hivatkozunk. Régiszerűsége még sokszor halványodhatik, vagy újra felragyoghat, mert az ő költészete sokféle divatot kibír. Még sok korszak meg fogja találni benne a magánakvalót. Az idő talán a selejtezést is elvégzi majd rajta, de Jókaiiban akkor is mindig marad még elég — a halhatatlanság számára.

Versek

Hivatlan vendég

Későre jár az óra már,
Lelkem találkozóra vár.
Lámpámnak lángja még mesélget,
Riaszt közelt, hí messzeséget,
Mert én a hajnal álmát ringatom,
Hogy napkeletre néz az ablakom.
S amint a mélyre dőlve nézek,
Neszelni kezd az árva fészek,
Ajtóm zörrenti durva kéz,
S a vendég máris szembenéz.

— Ki vagy?! — kiáltom rémitőn, —
Nincs kedvem s főleg nincs időm
Vendéget látni ilyen éjjel!
— Kérlek, ne szólj ily szenvedéllyel,
Nem tudsz már élni nélkülem tovább,
Együttlétünket hát ne told odább.
— Én nélküled? — riadva kérdem, —
Vagy eddig, nélküled, nem éltem?! —
S vihart takarva kémlelem,
Ki űz játékot így velem.

Borongó homlokára hull
Zilált haja és lángra gyul
Szemének egy tekintetére
Haló szívemnek vágya, vére.
Csodálatos, — így töprengek magam, —
Tekintetének mily hatalma van! —
Ő szól, hozzám huzódva bátoran:
— Hogy s mint jövök és merre jártam,
Szeretnéd tudni, úgy hiszem.
Nos, hát a lelked elviszem. —

Asztalhoz ül. Én hallgatok,
Amig zümmögnek halk dalok,
Elrejtett kórus hangja árad,
Betöltve keblemet, szobámat.
Szívem dobogja gyújtó dallamát,
S az lángfolyamban zúdul rajtam át.
Eróm hullámszik tettekre készen,
Szemébe nézek hát merészen
Annak, ki asztalomhoz ült,
De az nyugodt, szelíd, derült.

— Ki vagy? — rivallom, — Nincs neved?
Nem jártam egy úton veled?
Veled, utánad jött ez ének.
— Nem én hoztam, hozzák az évek.
Engem se látsz, e dalt se hallanád,
Hiába üldögélt velünk anyád
Bölcsőd felett, majd útrakelve
Repültél, ránk ügyet se vetve,
Mert szívben hordva májusát,
Se lát, se hall az ifjúság.

Sugallatomra ott terem
A férfiú a küzdteren.
Isten, Haza ügyét siratva
Áldozni indul hősi hadba.
Égő szív üdvét én oltalmazom,
Hogy rózsát nyisson majd a tavaszon.
Derék munkának, küzdelemnek
Márványalapját én vetem meg,
A hűség rég karjába vont, —
Ki volnék? Senki. Csak a Gond.

S e dalt kérdőre nem vonod,
Mely most felverte otthonod?
E dalba bűg anyád szerelme,
Amint szent vágyán szárnyra kelve
Emelne téged gyöngye kis fiát,
A csillagoktól kérve glóriát.
Az ifjú álmok Golgotája,

Halottidézők éjszakája
Ez egybesírt szimfónia,
S veled lehet csak halnia.

Bekandikál a szürkület.
Ottkünn megterhelt ló úget.
Vendégem pamlagomra dől le,
Kedvet kapok magam is tőle ;
Vetett ágyamba térek csendesen
S a szellemkórus énekét lesem.
A hangja titkolózva árad,
Álomra zárja szempillámat . . .
S hogy ébrednek a reggelen,
Vendégem együtt kél velem.

Farkas Dezső.

Keleti lovasok

Azsiából jöttünk szálló nap nyomába',
Ázsia szivébül bús Európába.
Tisza partján leltünk pástot a lovunknak,
Kárpát földjét hívjuk szállásos honunknak.

Ős turulmadárral szállt velünk a táltos,
Villámlás voltunk ott, ahol a nap áldoz.
Duna fölött szállt a napunk delelőre,
Szivárványt tett az Úr a Kárpát-tetőre.

Lóhátas magyarok népe a mi népünk,
Míg nap jár az égen, itt halunk itt élünk.
Innen a mi szívünk vissza sose vágyik,
Itt éljük világunk ítélet napjáig!

Hegyaljai Kiss Géza.

Terem a parlag

Elbeszélés

Irta: Máriássyné Szemere Katinka.

Furcsa dolog az ilyen Hegyaljai parlag. Olyan sivár tud lenni, mint semmi a világon: csupa szikla, porladó tőkecsont, kőkemény vörös agyag a bogáncs és túske alatt. De van olyan is, amelyen a pusztulásnak még az emlékét is elfödte már a virág. Tavasszal ibolya, ezüstlila és hófehér kökörtcsin-csillagok borítják. Később végig habzik rajta a galagonya, a vadcseresznye, belepírul a vadrózsa. Egészen rózsaszínű mezőkben nyílik a törpe hanga. Orchisok, vad-szegfű, lehelletfinom füvek jönnek. Ősszel pedig kék és piros drágakővel hinti be a kökény, meg a csipkebokor.

Ilyen virító parlag volt a Papkereszt Tállyán. Egyszer aztán nemcsak virított, hanem termett is. Még pedig olyat termett, amelyet legáldottabb szőlőkorában sem: emberi boldogságot.

*

Akkoriban, mikor még úgy hozzátartozott a Hegyaljai szőlő minden magyar úr földi javaihoz, mint akár a legkedvesebb agara, a Roffyaké volt a Papkereszt. Aztán jött az abszolutizmus és a filoxéra: tönkrement a család és tönkrement a szőlő is. Gazdát is cserélt nem egyszer. Próbáltak rozstot termelni rajta, meg kukoricát: a vetőmagot sem adta vissza. Akkor békén hagyták. Viríthatott kedve szerint.

A világháború alatt akkori gazdája véletlenül megismerkedett Upor Balázsokkal, s megtudta, hogy az asszony Roffy-unoka: felajánlotta nekik a Papkeresztet olcsón Upornénak tetszett a terv.

— Minek az lelkem? — mondta Upor Balázs. — Parlagot nem érdemes venni.

— Igaz — felelte az asszony. — Csak úgy kegyeletből szeretném. Hátha egyszer betelepíthetjük újra.

És megvették. Talán el is felejtették. Szó sem esett róla mindaddig, míg a huszas évek elején felmerült a kérdés, hogy szorgalmasan megtakarított kis tőkájüket mibe fektessék. Házat vegyenek-e vagy földet?

— Ültessük be a Papkeresztet — indítványozta felcsillanó szemmel Uporné.

— Nem bánom — hagyta helyben az ura. — De az nem olyan egyszerű dolog. Ott egészen más munka a telepítés, mint itt a homokon. Nem mernék belefogni tapasztalat nélkül.

— Hát kérj tanácsot valakitől, aki ért hozzá — erősködött Róza asszony. — Bizonyosan van valami ösmerősöd azon a vidéken.

Upor Balázs elgondolkozva szurkálta kis angol pipáját.

— Volt, persze. Balogh Sándor Mádton, de úgy rémlik, mintha elköltözködött volna onnét. Aztán a tarcali főjegyzőt is ösmertem, az meghalt tavaly... Megállj csak... Versegly Gábor is ott lakik valahol pár esztendeje... mindjárt kikeresem a címét.

A sok kis jegyzőkönyv egyikéből csakugyan kitűnt, hogy Versegly Gábor Tokajban lakik. Upor Balázs megjegyezte a lapot írónnal.

— Hát írnak neki? — kérdezte. — Ő bizonyosan útba tud igazítani. És örülnék, ha újra fölvehetnők az összekötötést... Csak esetleg másfelől kellemetlenséget okozhatna.

Róza asszony azonban más véleményen volt.

— Ugyan-ugyan. Amiért tíz esztendővel ezelőtt el akarta venni Klárit? Hiszen azóta megházasodott, ez nem ok arra, hogy a régi barátságot fel ne újítsuk. Hiszen nem szükséges, hogy találkozzanak, bár az sem volna baj. Csak írnak neki.

Tíz nap múlva megjött a felelet Versegly Gábortól.

— Nem is mondhatom, mennyire örülök, hogy hozzám fordultál — írta a levélben. — Áldom a tályai parlagot, amely egy régi, atyai barátot visszahozott hozzám. Annyival jobbn esik most minden szeretet, mert szegény jó feleségem egy évvel ezelőtt meghalt s egyedül hagyott három apró gyermekemmel... A legnagyobb készséggel állok rendelkezésedre, de egy kikötéssel: hogy eljössz hozzám és személyesen beszéljük meg a dolgot...

Róza asszony belepirult az izgalomba, mikor elolvasta ezt a levelet. Az anya megsejtette, hogy itt az Isten újra akar ültetni egy parlagot: a leánya szívét. Hiszen Klári csak egy gyerekes álom miatt nem ment akkor Gáborhoz, csacsi kislány volt... Különben úgy szerette, mint testvérét. Most benőtt a feje lágya, sok szenvedés árán megtanulta helyesen megítélni az életet. Imádja a gyerekeket... és Gábor úgy sem maradhat egyedül az apróságokkal.

Upor Balázs három napot töltött a Hegyalján. Ragyogó arccal jött haza. A Gábor ablakából még a saját bodrogközi szülőfalujának a tornyát is látta... Megnézték együtt a parlagot. gyönyörűen

fekszik... Ősszel megkezdik a munkálatokat, Gábor töviről-hegyire érti a dolgot... És a gyerekek aranyosak és a ház olyan kedves...

Aztán Verseghy Gábor töltött három napot Úporéknál. A tízévi távollét semmi idegenséget sem hagyott köztük. Gábor mintha családtagnak született volna. Esténként minden cigánynál szebben játszott a gyönyörű régi nótákat. Nem csinált titkot belőle, hogy a leánynak muzsikál. Odamuzsikálja a szívét magához...

Harmadnap délután kint jártak a mezőn, mikor Gábor hirtelen megállt és szembefordult Klárral.

— Nekünk valami igen fontosat kell megbeszelnünk egymással. Tudja, hogy mit, úgy-e?

A leány nyiltan, melegen visszanézett rá.

— Tudom.

— Akkor hát én nem is kérdezek semmit...

— Én pedig nem is felelek...

*

Nyár végére csendben megtartották az esküvőt, a legidősebb fiucska ötödik születésnapján. A gyerek azóta is igényt tart rá, hogy ő kapta a mamát a születésnapjára...

Az új szőlő beültetésére szánt pénzen pedig kelengyét vettek Úpor Balázsék.

És a parlag virít tovább zavartalanul. Hiszen olyat termett, amit legáldottabb szőlőkorában sem: emberi boldogságot.

Máriássyné Szemere Katinka Társaságunk r. tagja, ösrégi zempléni család sarja.

Új idők hajnalán

Irta : Gál Ferenc

A görög-római világ a jövőt illetőleg hadi sikerei ellenére is pesszimista volt. Virágkorában is busongva gondol a mondák aranykorára, ahol a természet megadott mindent és az emberek nem küzdöttek egymással. Nemzeti vonatkozásban sok volt ebből a mult századbéli romanticizmusban is. Kiszínezte az elmult korok híresebb eseményeit, de mindig azzal a lemondással, hogy ami elmult, többé vissza nem jó. Ha ezzel összehasonlítjuk a mai közszellemet, meg kell állapítanunk, hogy életünket sem lírai, sem romantikus epikai hangulatban nem szemléljük. Tárgyilagosak lettünk s a jövő irányítását akarjuk kezünkbe venni. S mi több, bizunk abban, hogy a jövő boldogabb lesz, mint a jelen. Különösen a megélhetési nehézségekkel küzdő néprétegeknél és nemzeteknél fejlődött ki ez a hangulat. A kommunizmustól félrevezetett proletárság például egyenesen valami földi paradicsom elközelgésében hitt, ahol mindenkiből egyszerre kivész a kapzsiság, az önzés és az emberek nemzeti törekvések nélkül megelékszenek táplálkozási ösztönük kielégítésével.

Azonban a rendezett társadalomban is minden szervezkedés, minden megmozdulás oda irányul és minden beszéd azzal végződik, hogy boldogabb jövőt biztosítsunk magunknak. Tehát végeredményben hinnünk kell annak a boldogabb jövőnek a lehetőségében is. A boldogság eszközeiben azonban nagy az ellentét. Egyesek hangoztatják az emberek, különösen az alsóbb néprétegek kiművelését, mások éppen ellenkezőleg, nem akarják őket felvilágosítani, nehogy igényeik megnőjjenek és még szerencsétlenebbnek érezzék magukat. Vannak, akik az államhatalom kiterjesztését követelik az élet minden megnyilvánulására, mások pedig a társadalmat akarják nevelni és erősíteni, hogy az állami jogrendnek ne kelljen a maga fenyegető kényszerével minden szerves fejlődés mögött kisértenie. Szerencsére már egyre fogy azoknak a csodaváróknak a száma, akik a jelenlegi háborútól várnak minden megoldást. Gondolják, hogy az ölükbe fog hullni egy új társadalmi, gazdasági és politikai rend, amit a harctéren, vagy a zöld asztalnál megcsinálnak és mindenki számára kötelezővé tesznek.

Az élet azonban nem ilyen egyszerű ; és az ember nem engedi

magát mindig kigondolt formákba beleszorítani. Az egyéniség is követel elismerést magának. De még más tényezők is közrejátszanak. Az utolsó száz év alatt Európa lakossága csaknem megháromszorozódott, aminek következtében gazdasági és kulturális intézményeinket egész tömegek lepték el, akik mind bele akarnak szólni sorsuknak és a közéletnek az irányításába. Ezeket a tömegeket ideig-óráig lehet jelszavakkal és ígéretekkel kielégíteni, de végül mégiscsak érvényesíteni fogják saját elgondolásaikat is.

Ha jól megfigyeljük, a jobb jövő kérdése alapjában véve nem más, mint az egyén és közösség viszonyának kérdése. Irodalomban és politikában úgy-ahogy tájékozott közönségünk az általános szólamok után indulva azt tartja, hogy a liberalizmus elkapta a modern embert s így az mindent magának akar. Tul sokat engedett meg magának és most nem akar a korlátok közé visszatérni. Ez a liberális demokrácia nemzetközi viszonylatban is éreztette hatását, amikor egyik nép a másik rovására mindent fel akart habzsolni, nem törődve azzal, hogy szomszédja esetleg éhenhal. Innen könnyű a következtetés. Revízió alá kell venni az egyedek és a nemzetek jogait és kötelezéseit, s azokat igazságosabban elosztani.

De mivel az ember egyszer megszerzett jogáról önként nem akar lemondani, azért kényszeríteni kell rá. Azért jött a háború, mert egyik nemzet a másikat kötelezni akarta igazságosan vagy igazságtalanul szerzett előjogainak és gazdaságainak a feladására. Az államban és a társadalomban az egyén és a közösség viszonyának rendezése szervesebb úton kezdődött. Hangoztatták és kezdték megvalósítani a totális állam eszméjét. A két háború közötti időnek ez a legnagyobb vívmánya és egyben legsajátságosabb jellemzője. De végeredményben a totális állam is csak egy név, amit sokféleképpen lehet értelmezni. Elméletileg Hegel és Gentile bölcséletén alapszik és azt mondja ki, hogy az állam nem száraz jogrend, hanem a természet követelménye. Sőt annyira a természet követelménye, hogy az egyes ember csak megnyilatkozása az állam magasabbrendű életének. De ha meggondoljuk, hogy az állam végeredményben nem önmagáért, hanem értelmes emberi alattvalóinak földi boldogságáért van, akkor az államhatalomnak ilyen istenítése tuzás.

Mindamellet a totális állameszmét lehet helyesen is értelmezni. Jelentheti azt, hogy az állam a saját célján és illetékességén belül föltétlenül kiterjeszti hatalmát minden egyes alattvalójára. S ez az amit elvárunk egy hatalommal rendelkező szervezettől. A visszaélés ott következik be, ahol az államhatalom nem elégszik meg az ösz-

szes alattvalók egybefogásával, hanem azoknak külső és belső, testi és szellemi életnyilvánulásait egyaránt hatáskörébe akarja vonni. Ettől az érzékű római jogász is visszalépett, amikor felállította a híressé vált jogi tételt: *de internis non judicat praetor*, azaz: az ember belső szellemi világa független minden földi hatalomtól. Valóban a tudomány, művészet, vallás és lelkiismeret szabadságot követel magának.

Mit várhatunk tehát az eljövendő jobb korban az államhatalomtól? Vagy jobban mondva, mit kellene neki megadni, hogy a jobb kort bevezesse? Először is biztosítani a külső és belső békét, pozitív irányban pedig józan politikai és gazdasági programot adni. Ma még elméletben sem tisztázódott, hogy milyen szerepe van a nemzetiségi és gazdasági tagozódásnak egy állam életében. Háborús időnek ez nem is lehet gyümölcse. De az előmunkálatokat meg lehet tenni. Lehet erősíteni a társadalmat, elsősorban a nemzet gerincét kitevő és az államhatalmat vállain hordozó társadalmat, hogy merjen előre nézni és merjen új eszméket és új tetteket kitermelni magából.

A szellemi és gazdasági specializálódás óriási réseket ütött a társadalomban. Igen sok az alá- és fölrendelt, a részletmunkás, a vevő és eladó. A társadalmi tagozódást meg akarják oldani a hihetetlenül elharapódzott ünneplésekkel, szónoklatokkal és ünnepi ebédekkel, de valójában ez sem egyéb, mint néhány kiváltságosnak az előjoga, ami a nagytömeget méginkább bizalmatlanná teszi. Ilyenek helyett inkább figyelembe kellene vennünk azt, hogy a modern élet túlságosan egymásra utalt bennünket; gyárak, városok, irodák, munkahelyek és iskolák egymásmellé állítottak bennünket. Egymásnak minden megmozdulását észre vesszük és minduntalan alkalmunk van egymás terveibe, vágyaiba beletekinteni. Ezért ma a társadalmi élet sokkal több megértést, előkelőséget, tartózkodást és erkölcsi felelősséget követel, mint bármikor. Ezeket pedig az állam nem tudja adni, mert jogi szabályokba egyáltalán nem férnek bele. Az államnak csak az a kötelessége, hogy engedje működni a vallási, társadalmi és iskolai intézményeket, amelyeknek feladata a nevelés és amelyek nem jogi kényszerrel, hanem a pedagógia eszközeivel alakítják az embert olyanná, amelyet emberi élete megkíván. Ebből azonban megérthető az is, hogy a beharangozott jobb kor, az új társadalmi rend külső és belső hatalmi tényezők nagylelkűségéből nem fog ölünkbe hullni, hanem azon mindnyájunknak egyformán közre kell működni.

FIGYELŐ

Fáy András szobra

A Pesti Hazai Első Takarékpénztár-Egyesület szobrot emel Fáy Andrásnak, ki az intézet alapítója volt. A szobrot a Ferenc József-téren, Deák Ferenc szobra megett fogják felállítani.

A Fáy András Társaság elnöke levelet intézett a Takarékpénztár igazgatóságához, melyben közölte, hogy a Társaság a szoborleleplezési ünnepélyen képviseltetni kívánja magát.

A Takarékpénztár igazgatósága a következőket válaszolta:

Nagyságos Elnök Úr!

Nagyságod folyó hó 16-iki sorait azzal a jóleső érzéssel olvastuk, amely mindig eltölt bennünket, valahányszor nagynevű alapítónk emlékének ápolását célzó szándékunk a magyar társadalom bármely rétegében visszhangot támaszt.

Ami a szobor ügyét illeti, szíves tájékoztatására közöljük, hogy elhatározásunk intézetünk fennállásának századik évfordulója alkalmából született meg, jubiláris közgyűlésünk a megvalósításhoz szükséges anyagi feltételeket megteremtette, a Közmunka Tanács és a székesfőváros a szobor helyét kijelölte, de hogy ennek ellenére a

szobor tényleg mikor kerülhet felállításra, azt a mai rendkívüli viszonyokra és a rajtunk kívül álló tényezőkre való tekintettel, még megközelítőleg sem tudjuk megmondani.

Nagyságod levelét tehát egyelőre a függőben tartott agendánk közé tesszük el, adja a Mindenható, hogy mielőbb érdemi választ adhassunk reá.

Kérjük Nagyságodat, fogadja és tolmácsolja az elnöklete alatt álló Fáy András Társaságnak is megkülönböztetett tiszteletünk nyilvánítását. Bp. 1942. június 19. Aláírás.

Amily örömmel vettük a szobor felállításának hírét, olyan lehangolóan hatott ránk e levél tartalma.

Hetvennyolc éve, hogy Fáy András meghalt, s ez a másfél emberöltő nem volt elég ahhoz, hogy a „haza mindenese“, a „haza üdvöskéje“ szobrot kapjon.

A hálás utókort személyesítő Takarékpénztár-Egyesület megtette azt a lépést, melyet a nemzetnek kellett volna réges-régen megtennie. Illesse érte minden igaz magyar lelkes üdvözlete, ha a „rendkívüli viszonyok és a rajta kívül álló tényezők“

egyideig gátolják is a hála tökéletes lerovásában.

Annyi azonban bizonyos, hogy furcsán állunk ezekkel a szobor-ügyekkel. Nemcsak a Fáy András és nemcsak a Jókai Mór esetében.

Hálistennek : az érdem érdem marad szobor nélkül is. Hiszen ha az ellenkezője volna igaz, ha csak az számítana érdemnek, amiről időtálló néma érc- és márványalakok beszélnek, nem érdemelnök meg értékeink gyarapodását -- írókban, művészekben, úttörőkben, nemzetnevelőkben.

Nem töprengünk azon, hogy mit kell értenünk a „rajtunk kívül álló tényezők“ alatt, nem nézünk utána, hogy milyen a szobrot állító intézet igazgatóságának genezise (kalapot emelünk inkább generozitása előtt), bennünket egyszerűen csak az a boldogító tudat tölt el megnyugvással, hogy Fáy András szobra előbb-utóbb állni fog. S ha Isten éltet bennünket, ott leszünk a leleplezési aktsón — a Zempléntől elszakított Kohány nevű kis szülőfalucska képviselőjében is, a pesti Kalaputca és a pestmegyei Gomba község lakóival együtt.

Láss meg bennünket szobrod talapzatánál, történelmünk nagy alakja : Fáy András !

Fejes István utolsó versei

Az Irodalomtörténeti Közleményekben Ványi Ferenc Fejes hattyúdálának mondja „*Az utolsó honvéd*“ c. költeményt s közli is szövegét. A valóság azonban az, hogy *Fejes hattyúdala a a „Bolgárok jönnek, magyarok mennek“ c. költeménye volt.*

Érdemes megállapítani Fejes utolsó verseinek sorrendjét. Ime: A holnap költőkhöz (1908), Őszi szél zúg (1909), Új ház a faluban (1919), Kossuth-szobrok (1910), Titanic (1912), Tehozzád Uram Isten (1912), Szegény Magyar Márton (1910), Zsoltárok (1912), Bolgárok jönnek, magyarok mennek (1913).

Fejes kézírataiból a következők vannak meg a pataki kézírattárban. Aba, Akik nem akarnak házasodni, A botanikus, Egy szép asszony, Fiam báró lesz, Fürdőre kell menni, Két szék között a pad alatt, Brutus, Dobai ezredes, Napról-napra, A kortes, A grófné halála, Troilus és Kressida (Shakespeare-fordítás), Sok zaj semmiért (Shakespeare-fordítás), A csalódottak, A második nő, Ellentétes házasság, Toborzó.

E művek legtöbbje ismeretlen, de közlésük nagy helyet foglalna el, mert javarészüik színmű.

Fejes utolsó verse itt következik :

**Bolgárok jönnek,
magyarok mennek**

*Hová, hává, bolgár fiúk?
Boldog világ az új világ,
A napja nemcsak életet,
A földje nemcsak enni ad.
Hová siettek onnan úgy
Tolongva a hajók felé,
Hogy szálljatok, repüljetek
Valahová, Kelet felé?*

*Kelet felé dörög az ég
És vérözönbe fult a föld;
Csatán a nép halomra hull,
S a harc mindent nyomorba dönt.
Bolgár fiúk, otthon ti több
Eget nem láttok csillagost,
Országotok, Bulgária
Csak a halál országa most!*

*És jönnek a bolgár fiúk,
El nem maradna senkisé,
És csatatorba állanak,
Hurrát kiáltva lelkesen.
Elöl a szent zászló lobog,
A honszabadság zászlaja,
Alatta büszkén, boldogan
Még halni a haza fia.*

*Beh szép mese! Én láttam ezt
Egykor magyar hazámban is;
Szabad jobbágy szabad honért
Csatára kelt, szép volt az is!
„E nagy világon e kívül”,
Ez volt a dal, mely felriált,
S a bölcsőkért, a sírokért
Halálba vitte a magyart.*

*Mint gyermek, sírva láttam ezt,
Siratgatám gyermekkorom,
Hogy gyenge karral a honért
Nem küzdheték csatasoron.*

*Mint ősz dalos sírok ma is,
Magyar zászlónkat siratom,
Melyen a hon védőinek
Honfijogát nem láthatom.*

*És mennek a magyar fiúk
Zászló elöl csoportosan,
Hegyek bűvő ösvényein
Utát keresnek titkosan.
Vészfelhők úsznak az egen,
Vihar közelg, el innen, el!
Boldog világ az új világ,
Amerika ma oly közel.*

*Szegény, szegény magyar fiúk!
Boldogtalan magyar haza!
Ha nincs miért, hogy a honát
Szeresse a haza fia!
Mi lesz velünk, ha vész, vihar
Ilyen átok alatt talál?
Jaj, jaj nekünk, ha a honért
Már nem dicsőség a halál!*

Sátoraljaújhely, 1913. jan. 5.
Fejes István.

A költő ez utolsó költeménye az 1913-iki bolgár háború idejében született. Soraiból a haza sorsán aggodó lélek töprengése csendül annak láttára, hogy a bolgárok visszajönnek Amerikából hazájukért harcolni, a magyarok pedig kimennek oda a harc elől.

Fejes István 1838-ban született.

G. I.

**A zempléni cigányság
történetéhez**

Zsuffa Tibor társunk kitűnő cikkének történeti adataival nem

foglalkozunk, mert nem az „ördög bibliájából” valók, tehát hitelt érdemlő feljegyzéseken alapulók; de címe (Mozaikok...) szinte rákényszerít bennünket arra, hogy a zempléni cigányság fotografiáját egy kissé retusáljuk, vagy talán helyesebben: egy kis ornamentikával körítjük.

Nem tudjuk helyeselni társunk cikkében az általánosítást. Némi túlzást látunk abban, hogy a cigányság vad, féktelen és zabolátlan népség. (Vannak közöttük határvadászok is, azok csak hadd legyenek ékesek e faj tulajdonokkal). Tagadhatatlan tény, hogy az idők folyamán sokat szelidültek. Az élet, a rendszabályok alkalmazása rákényszerítette őket a munkára is. Nemcsak a pataki Botkőről, más — nekik nem megfelelő — helyről is, folyóvizek vagy még inkább állóvizek partjain azért építették vityillóikat, hogy a vízmenti fűzek hajtásaiból kosárféléket, a mocsári kákából, gyékényféléből falvédőt, méhkast, lábtörölt fonjanak, a parti talaj és víz felhasználásával vályogtéglákat vessenek anélkül, hogy a hozzávaló szecskát és szalmatörmelékét a gazda megkérdése nélkül elemelnék. Immár akad közöttük vállalkozó is, községi fiakeres is.

Ennyit még az alsóbbrendű cigányok „alkotó munkájáról”.

A Zsuffa-cikkhez egyébként és főként *a magyar zenei kultúra nevében szólunk.*

Sem a tállyai temető csendes lakója, a pusztafödémesi „árja”: Lavotta János, sem Borzó Miska vagy Bihari János, sem Boka Károly, Kossuth kedvenc muzsikusa nem fordult meg a sírjában, mikor halhatatlan műveik interpretálásába kezdtek: Mányi Lajos, Banók Lajos, Lukács Károly, Dandás Aladár régebbi, Jónás Jancsi, Oláh Rudi újabbkori cigányprímások, az elsősorban megnevezett bandájában Kiss Lajos brácsás, aki akkor is művészién kísérte, mikor kimerültségében elszenderedett s fáradt öreg feje a hűrtartóra bukott.

Méltó utódai voltak ők a sárospataki Bunkó társulatának, túl is szárnyalták azt, s nem kellett volna miattuk szégyenkeznie sem Euterpének, sem Terpsichorének, sem a Rákóczi hegedűseinek: Barna Miskának vagy Cinka Pannának. Nemcsak a megyebálokon szolgáltatták a talpalávalót, de sok-sok szívfájós éjszakan aranyozták be és színesítették meg a zempléni magyar urak vagy akár a pataki diákok életét.

Ma már nincsenek szívfájós és daldáridós éjszakák. A honfibu, csalódott szerelem könnyei zeneszó nélkül áztatják a szakadozó gyűrött párnákat; a

magyar cigány élete összhangban van a magyar urakéval. A régiek egyikécsit meghaltak, az élők zsebéből hiányzik a kövér erszény (a kiéből nem hiányzik, nehezen nyitja ki és sokáig kotorász benne); a fiatalság nevelése avatottabb kezekbe került a régieknél.

Azt mondják az újabkori közgyámok és emberidomárok, hogy így van ez helyesen. Lehet. A hangtalan robot, a sovány kenyér, a kopástól fényes, züllésnek indult habitusok, a fatalpú cipők, a honfiúi aggodalmak korszakában legfeljebb Bihari verbunkosait huzathatnánk el, ha elhullajtott pénzmagot talál-nánk az emigránsok és valuta-csempészek nyomában.

Addig is azonban, míg efféle bolond szerencse nem ér bennünket, kellene valamit csinálni, mert a nagyböjti csendháborítók: a rádió kedvencei kegyetlenül elbánnak a magyar nóta ritmusával mindannyiszor, ahányszor népdal-stilus keretébe illő szerzeményt interpretálnak. (Hátiszen nem csoda; a legtöbbjük aligha vett leckét Molnár Imrétől vagy Ádám Jenőtől). A cigány pedig — a magyar nótakultusz veszedelmére — alkalmazkodik hozzájuk, mert keresethez juttatják, hogy maguk is kereshessenek.

Am azt a kultúrmunkát, melyet a magyar Múza dicsősé-

gére a magyar cigányság elitje végzett és végez, nem felejtjük el neki soha. Nem különösen itt, Zemplénben, Rákóczi és Kossuth földjén. Mert nekünk, régi szabású, nem koravén magyaroknak úgy rémlik, mintha bánat-kőből épült lakóházaink falai ma is, ebben a nótagyilkos, dzsezz-bendtől hangos magyar világban is a huszárruhás Cinka Panna nótáit és Boka Károly keşergőjét visszhangoznák.

Zsuffa Tibor társunk értékes adalékait ezekkel az észrevételekkel egészítettük ki, s hisszük, hogy nem fog nehezteni érte — sem ő, sem az olvasó.

Fáy András pataki kéziratái címen a mult számban Gulyás József társunk által ismertetett Fáy-adalékokon kívül a Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség Kalangya c. folyóiratában Berényi János még a következő Fáy-szerzeményeket említi: 1. *In promptu...* (vers). 2. *Pósfay Lexiconja eleibe Praefatio* (próza). 3. *Statua Lexicographi* (latin vers).

E szerzemények, Csokonai egy kiadatlan versével együtt, a Berényi által felkutatott gyűjteményben másolatok, s valószínűen valamelyik debreceni vagy pataki diák kezétől származnak.

Fáy pataki kéziratái között még, G. J. társunk közlése sze-

rint a következő — többnyire dévaj tartalmú — darabok találhatók : 1. *Egy dévaj mű.* (3142. sz.) 2. *Pándi Franciska és Szilasi Franciska névnapjára.* (Vers). 3. *Fáy Istvánnak.* (Vers). 4. *Contignatió.*

A faluról

Fáy István kultuszminiszteri államtitkár úr a falu lelki életéről beszélt még a mult ősön a felsőbaranyai ref. egyházmege közgyűlésén. Pár sorban visszatérünk erre a beszédre, ami azt jelenti, hogy még mindig foglalkoztat bennünket. — Fejtegetései során megállapította az államtitkár úr, hogy a falu, mely valamikor olyan volt, mint egy nagy boldog család, ma a lelkiélet válságos napjait éli. Ennek okát abban látja, hogy a ráánk köszöntött új világ önzővé és számítóvá tette a falu népét és a hitélettel alig törődik. Lakosságát, főleg ennek fiatalságát pedig nem elégítik ki a bukólikus élet örök adottságai, s a város felé gravitál.

Nemzeti érdek beszél Társaságunk nemes barátjából, mikor azt hangsúlyozza, hogy : Ne engedjük a falut a szégyen és pusztulás útjára terelődni : Nem szabad a falunak *hivatott* vezetők nélkül maradnia. Ezek a *hivatott* vezetők pedig : a lelkes, a tanító, a jegyző.

Mi a triumvirátusból kiemel-

jük a jegyzőt. Sohasem látott el valami népszerű munkakört, merthiszen a pénzügyi kormányzat végrehajtó közege, sokszor igen idegpróbás és gondterhes időszakokban is. Talán ez az oka, hogy legtöbbször nem érzi magát a nép, csak szerényen és egyszerűen : a jegyzői hivatal vezetőjének.

Ha azonban a népi kultúra fejlődésének sine qua non-ja a községfejlesztés — mintahogy az is —, akkor a jegyző, minden megkötöttsége dacára is, harcossá lehet ennek a kultúrának s eredményeket is mutat-hat fel, amit pl. Társaságunk székhelyén az bizonyít kétségtelenül, hogy egyik jegyzőjéről utcát neveztek el.

A faluból való elszállingózásnak talán nem annyira az új világ az oka, mint inkább a régi. És ebből a sátorfaszedő, szórványos, de rajosodható jelenségből végzetes folyamat lehet, ha a falut elmaradottságából, Nyugat példájára, ki nem emeljük. — Nemzeti érdek ez, s ha szolgálatának a beamteri tehetetlenség, a maradiság, s ennek ikertestvére : a garasoskodás áll útjában, a hajnalhasadást illető kalaplengetéssel köszöntenők a becsületes községfejlesztő diktatúrát is.

A népnevelés, a népi kultúra irányítói és gondozói, a falu lelkiségének formálói azonban

elsősorban a lelkészek és tanítók. Ezekre az állásokra pedig alig van jelentkező.

Dacára ennek a kor- és kór-tünetnek, mégiscsak van azért minden számottevő faluban lelkész is, tanító is. S hogy mégis elhangzott a baranyai beszéd, annak okát mi abban látjuk, hogy nem mindegyik lelkész, és nem mindegyik tanító van felruházva a szélesebb körű és intenzívebb népművelés szolgálatához szükséges személyi tulajdonokkal.

A tanítóknak, igaz, segítségükre jönnek az iskolán kívüli népművelési szervezetek, de a falusi lelkészek egy része nem tart igényt efféle segítségre, s csupán arra szoritkozik, hogy a szoros értelemben vett lelkészi teendőket elvégezze és a templomon kívül nem ismer külszolgálatot. Nem tud vagy nem akar kiemelkedni — Őnagyméltóságának a népet apróztrofáló kifejezésével élve — az „önző és számító” embertipusok közül, s hivatása feladat-

körébe elsősorban a gyarapodási mozgékonyt iktatja.

Hogy lehetne ezen segíteni? Talán sehogy.

Madách tragédiájában Ádám gyönyörködik a diákokban, kik sör és zene mellett kivirágzó mulatságra vágnak, hogy „piros pofák közt hercegek lehessenek”, de Lucifer e lapos világ rögére rántja le Ádámot:

*Meglásd, a csira mivé fesel,
Lerázva majd a tantermek po-
rát.
E két gyáros, ki itt felénk kö-
zeleg,
Ifjonta az volt, mik most e fiuk.*

Képesítő vizsga alá vetni a népnevelő pályára indulókat? Talán lehetne. De következik a kártevő Élet, mint az általános nemzeti érdeket sutbavető „önzés és számítás” szálláscsinálója s az ifjú lélek virágerdejét rendekbe fekteti.

Pedig — Ibsen után szabadon — : lelkészkedni és tanítóskodni annyi, mint ítélőszéket tartani önmagunk felett.

A FÁY ANDRÁS TÁRSASÁG ÉLETE

Elnökünk arcképe alá. Fáy András, Preszly Elemér, Harsányi Zsolt, Mécs László arcképeinek közlése után folyóiratunk második évfolyamának első számát elnökünk: *Farkas Andor* képmásával vezetjük be.

Akire az „Arany sarkantyú”-ban céloz: a fáklyás ügyvivő ő maga.

A fáklyát még 1940-ben ragadta fel, s azóta szünet nélkül lobogtatja.

Ha ez a fáklya más kezébe kerül, könnyen lehet, hogy rövid idő alatt csonkig ég. De az ő kezében jó kézben van s el nem hamvad addig, míg az ő életmécse ki nem alszik.

Szerkesztőbizottságunk tagjai, részben az előrehaladott életkor, részben változó egészségi állapot és a megfeszített munkával járó élethivatás láncai miatt nem lehetnek mintaszerű segítségére folyóiratunk ügyeinek intézésében, de ő, magas kora dacára, lankadatlanul küzd nemcsak a Társaság, de a Zempléni Fáklya életéért is, beállítván teret érdemlő energiáját a szerkesztés és kiadás egész embert követelő feladatába.

A zempléni kultúra s az általa életrehívott Fáy-kultusz érdeke, hogy sokáig láthassuk még élünkön, a fáklya arany fényével ezüstös fején.

Arckép-sorozatunkat folyóiratunk minden számában folytatjuk. A gyűjtemény könyvtárszobánk falára kerül.

Sz. B.

Kérelmek

könyv- és kéziratárunk ügyében.

Az olvasókhöz

Kérjük mindazokat, akiknek elhalt zempléni írók, költők és zeneszerzők művei vannak birtokukban — nyomtatásban vagy kéziratban — legyenek kegyesek azokat a *Fáy András Társaság könyv- és kéziratára részére ingyenesen vagy méltányos áron átengedni.*

Elhalt zempléni írók, költők — kiknek műveire alapszabályaink értelmében reflektálunk — és zeneszerzők:

ifjabb Andrassy Gyula gróf (állambölcseleti munkáit kérjük), Boruth Elemér, Bunyitay Vince, Chyzer Kornél, Császár György, Darmay Viktor, Dessewffy Aurél gróf, Erdélyi János, Erdélyi Pál, Farkas Bertalan, Fáy András, Fejes István, Harangodi Nagy András, Kazinczy Ferenc, Kemechey Jenő, Komáromi János, Kossuth János, Majláth József gróf, Matolay Etele, Matolay Viktor, Novák Lajos, Paszlavszky József, Szemere Miklós, Szilva Béla, Szinnyei Gerzson, Thoman István, Toma István, Zempléni Árpád, id. Zsoldos Benő.

A beszolgáltatandó művek pénzbeli értékéhez képest felajánljuk cserébe folyóiratunk: a Zempléni Fáklya egy vagy több évfolyamát is.

2. Tiszteletbeli, rendes, levelező és kültagjainkhoz

Arra kérjük azokat a zempléni írókat, költőket és zeneszerzőket, akik *Társaságunk tb. elnökeivé, tiszteletbeli, rendes, levelező és kültagjaivá választottak (akiknek névsorát folyóiratunk minden új évfolyamának első, tehát jelen számában is, közreadjuk)*, hogy nyomtatásban megjelent összes műveiket és kiadásra nem kerülő, de a nyilvánosságra szánt *kézirataikat könyvtárunk, illetve kézirtárunk részére megküldeni szíveskedjenek.*

Könyvtárnok *Hegedűs Imre*, a F. A. T. titkára. A művek az ő címére (Szerencs) küldendők.

Ha kérésünk teljesítésének bármi akadályja lenne, kérjük mielőbbi értesítésüket.

Méltányló figyelmébe ajánjuk összes tagtársainknak, hogy folyóiratunkat midannyiuk címére megküldték s ezután is megküldjék.

A folyóirat előállításának költségei nagy mértékben emelkedtek, s a legnagyobb erőfeszítésünkbe kerül fenntartása. A költségekhez pedig tagjaink közül csak a törzstagok járulnak hozzá.

Méltányosnak tartjuk tehát, hogy e rovatban felsorolt társaink közül azok, akik sem székfoglaló tartásával, sem a Zempléni Fáklya tartalmának gazdagításával nem vesznek részt társaságunk életében, legalább könyv- és kézirtárunk szervezési munkájában támogassanak bennünket.

3. Zeneszerző és előadóművésztársainkhoz

Addig is, míg előadóestjeinken szerepet vállalnak, arra kérjük mindnyájukat, hogy a folyóiratunk jelen számához mellékelt gyűj-

tőiv felhasználásával Társaságunk részére *legalább 1—2 törzstagot* szerezni s az ívet 1942. szeptember 15-ig címünkre visszaküelni szíveskedjenek.

Képzőművész társainkhoz is ugyanezzel a kéréssel fordulunk.

4. Törzstagjainkhoz

Miután tagsági oklevelük, rajtunk kívülálló okok miatt, ezideig el nem készült s e számunkhoz csatolható nem volt, szíves türelmüket kérjük. A törzstagság, alapszabályaink értelmében, *3 évre kötelező*. Minden igyekezetünkkel azon leszünk, hogy ez alatt az időtartam alatt törzstagjaink összes tagilletményeiket megkapják.

Hírek társainkról

Gál Ferenc társunk pár hónappal ezelőtt Szerencsről Kassára rendeltetett, hogy ott a róm. kat. püspöki hivatal titkári teendőit lássa el. E napokban a megyéspüspök a kassai szeminárium *theol. tanárává nevezte ki*. Állását szeptember elsején foglalta el. Abaúji lakos lett, de Zemplén szülöttje s a mienk marad.

Gulyás József társunk tollából „A sárospataki templom” cím alatt egy képekkel tarkított füzet jelent meg, Darányi Lajos előszavával. A szerző az értékes adalékokat tartalmazó munkát könyvtárunknak is megküldte.

Szabó Ernő társunkat a kassai tankerületi főigazgató a zempléni iskolákban folyó zenei oktatás ellenőrzésével és irányításával bízta meg.

Trócsányi Zoltán társunkat a Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter a Magyar Nemzeti Múzeum *könyvtárigazgatójává nevezte ki*.

Bálint Zoltán dr. jogtanácsosunkat felvették a vitézi rendbe és Zemplén vármegye főispánja tb. vm. főügyésszé nevezte ki.

Egy társunk meghalt

Harangodi Nagy András, Társaságunk r. tagja Tiszalúcon, szülőfalujában meghalt. Régi és avatott tollú munkást vesztett el benne a magyar líra. Élete alkonyán, Gárdonyi példájára, remete-életet élt Lúcon. Talán nagynevű költőtársával közös szerelme: a magány és a társtalanság magyarázza azt az elhatározását, mellyel nagyonát — értesülésünk szerint — a Gárdonyi-Társaságra hagyta. Hallomásból úgy tudjuk, hogy a végrendeleti örökös, a hagyomány elfogadása esetén, köteles lesz hátrahagyott írásait kiadni.

Elhunyt társunk emlékét kegyelettel őrizzük meg.

A Fáy András Társaság elnöksége és tisztikara :

Tiszteletbeli elnökök : Harsányi Zsolt, Mécs László.

Elnök : Farkas Andör.

Aelnökök : György Antal, Mosolygó József.

Főtthkár : Marton László.

Tthkrok : Hegedús Imre, Szabó Gábor.

Pénztárnok : Scholtz Jenő.

Ellenör : Lakárdy Albert.

Vagyonkezelő : Orsz. Közp. Hitelszövetkezet.

Jogtanácsos : vitéz Bálint Zoltán dr.

Tagjai :

Alapító tagok !

Özv. Zoltán Béláné Fáy Margit (Budapest), Bencsik Béla (Rad), Preszly Elemér (Budapest), Törs Tibor (Budapest).

Tiszteletbeli tagok :

Id. Ambrózy Ágoston (Budapest), Boruth Andor (Budapest), Emödy László (Budapest), Mitrovics Gyula (Debrecen), Nevelös Gyula (Budapest), Novák Sándor (Sárospatak), Sebeők Sára (Budapest), Sőreghi János (Debrecen), Tassonyi Ernő (Budapest), Zsoldos Benő (Budapest).

Rendes tagok ;

Ifj. Ambrózy Ágoston (Budapest), Balogh István (Szerencs), Bathó János (Sárospatak), Bálint József (Sárospatak), Bogyay Kálmán (Sátoraljaújhely), Buzinkayné Oláh Rózsi (Budapest), ifj. Cornides Albertné (Szerencs), Dienes Adorján (Nagykövesd), Dragorits Eugénia (Hajduhadház), Emödy Zoltán (Budapest), Farkas Andor (Taktaszada), Farkas Dezső (Karcag), Farkas Eszter (Budapest), Farkas Endre (Királyhelmece), Fery Antal (Budapest), Gál Ferenc (Kassa), Gulyás József (Sárospatak), György Antal (Szerencs), Györy Kálmán (Erdőhorváti), Hegedús Imre (Szerencs), Horváth József (Budapest), Iván Szilárd (Nagybánya), vitéz Juhász Jenő (Budapest), Kántor Mihály (Cigánd), hegyaljai Kiss Géza (Debrecen), Klacsó Béla (Sárospatak), Kolozs Richárd (Sárospatak), A. Lévy Adél (Sátoraljaújhely), Lőrinczy Gyárfás Jenő (Sátoraljaújhely), Lukáts József (Sátoraljaújhely), Maller Sándor (Sárospatak), Marton János (Sárospatak), Marton László (Szerencs), Máriássyné Szemere Katinka (Gomba), Meczner Tibor (Sátoraljaújhely), Mók Ferencné (Buda-

pest), Molnár Gyuláné (Sátoraljaújhely), Mosolygó József (Tokaj), böszörményi Nagy Béla (Budapest), Nagy Miklós (Budapest), Némethy Ella (Budapest), Novák Ica (Budapest), Novák István (Debrecen), Novák József (Nagyszöllős), Oláh György (Budapest), Orbán István (Sárospatak), Pásztor Zoltán (Budapest), Petrasovszky Manó (Sátoraljaújhely), Pintér Jenő (Budapest), Pólányi Géza (Budapest), Pongrácz Kálmán (Budapest), Rab Gusztáv (Budapest), Sáray Béláné (Szerencs), Scholtz Jenő (Szerencs), Sebeők Márta (Budapest), Szabó Ernő (Sárospatak), Szabó Ernőné (Sárospatak), Szabó Zoltán (Sárospatak), Szányi Aladár (Budapest), Szirmay Sándorné (Tálya), Tárczy Árpád (Sárospatak), b. Tóth István (Szerencs), Trócsányi Zoltán (Budapest), Wágnerne Riszdorfer Elza (Budapest), Windischgraetz Lajos herceg (Sárospatak), Zombory Andor (Megyaszó), Zsiros József (Sárospatak), Zsuffa Tibor (Sárospatak).

Levelező tagok :

Fáy Loránt (Makó), Kozma Ferenc (Miskolc), Kozma János (Miskolc), Trócsányi György (Budapest).

Kültagok :

Meilinger Dezső (Miskolc), Mészáros Pál (Rákosliget), Sárdyné Schack Manka (Budapest), Simkó Gusztáv (Kassa) annál a szerzőtársi viszonynál fogva, melyben elnökünkkel vannak ; Orbán Sándor és Pusztay Sándor (Budapest), mint elnökünk dalainak interpretálói, születési helyükre és állandó lakóhelyükre való tekintet nélkül, alapszabályaink értelmében. Liechti Rita (Svájcz).

A Fáy András Társaság alakulási éve 1941.

Székhelye : Szerencs.

Magunkról és emlékeinkről c. állandó rovatunk helyszüke miatt kimaradt.

Újabb törzstagjaink névsorának közlését, ugyanezen okból jövő számunkban folytatjuk.

A szerkesztő-bizottság elnöke :

Farkas Andor.

A bizottság tagjai :

Mosolygó József, Marton László, Zombory Andor.

A szerkesztésért és kiadásért felelős : **Farkas Andor.**

Szerkesztőség és kiadóhivatal :

Szerencs, Rákóczi út 74.

Megjelenik negyedévenként egyszer.

Nyomta : Farkas Elemér könyvnyomdája, Szerencs.

Zempléni Fáklya

a Fáy András Társaság kiadásában jelenik meg. — Minden cikkért írója felel. — A folyóiratot a Társaság tőrzstagjai tagilletményként kapják, az évi 6 pengő tagsági díj befizetése ellenében. — Az évi tőrzstagsági díj 2 részletben is fizethető (előzetesen). — Folyóiratunkra előfizetésnek nincs helye. Megjelenik szeptember, december, március és június hónapokban. E szám az 1942–43 irodalmi évnek első száma. Megjelenésével a második évi 6 pengő tőrzstagdíj esedékessé vált.

Befizetések: Farkas Elemér Szerencs 32.074 sz. csekkszámlára „Fáy András Társaság” megjelöléssel eszközleendő.

